

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Галузь знань

Спеціальність

Митне адміністрування та посередництво

07 «Управління та адміністрування»

**072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»**

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Митна політика України: аналіз ефективності, виклики та перспективи»

здобувача Дядюри Оксани Вікторівни

Науковий керівник: к. е. н., Коломієць Ганна Богданівна

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

**Завідувач кафедри фінансів імені Віктора Федосова:
д. е. н., професор, Буряченко Андрій Євгенович**

(підпис)

Київ 2023

ЗМІСТ

	<u>Стор.</u>
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ.....	7
1.1. Історичний огляд розвитку митної політики в Україні.....	7
1.2. Поняття та сутність митної політики.....	14
1.3. Основні елементи митної політики.....	19
1.4. Міжнародний аспект митної політики України.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	31
2.1. Методи аналізу ефективності митної політики.....	31
2.2. Аналіз основних показників митної політики.....	38
2.3. Оцінка впливу митної політики на економіку України.....	43
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	54
3.1. Сучасні виклики митної політики України.....	54
3.2. Шляхи оптимізації митної політики.....	60
3.3. Перспективи розвитку митної політики України.....	67
3.4. Рекомендації щодо покращення ефективності митної політики.....	72
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. У світі всі країни взаємодіють між собою. Світова економіка – це багатогранна економічна система, вдосконалення якої залежить багатьох чинників. Першоосновою світової економіки є міжнародна торгівля, адже спочатку взаємодія країн починалася з торгівлі товарами та послугами, у свою чергу, військова та зовнішньополітична діяльність була обумовлена економічними причинами. Пізніше світова економіка сформувалася у світовий ринок товарів. Сучасна світова економіка функціонує в умовах інтеграційних процесів, виходить на новий етап та тип інтернаціоналізації виробництва. На сьогоднішній день країни та всі регіони світу безпосередньо об'єднані між собою не лише фінансовими та товарними потоками, а також світовим виробництвом, бізнесом, інформаційними технологіями тощо. Стрімко підвищилася залежність окремих країн та регіонів у світовій економіці. Ліберальна модель економічного розвитку передбачає відкриття ринків, проте для країн з перехідною економікою така модель може нести збитки. Для попередження негативних наслідків необхідним стає досягнення балансу інтересів всіх країн. Для виконання такої функції держава використовує комплекс ліберальних й традиційних протекціоністських заходів, направлених на виконання завдань міжнародної торгової політики, найважливішою з підсистем якої є митна політика.

Для України в умовах воєнного стану та широкомасштабних військових дій митна політика є дієвим механізмом, яка покликана сприяти розвитку не тільки торгово-економічних відносин, а також національної економіки загалом. Отже, в зазначеному контексті митна політика України покликана стати механізмом, який відповідає сучасним потребам та викликам економічної та торговельної глобалізації й захистити національні економічні інтереси України.

Україна націлена на розвиток економіки та зміцнення економічних та торговельних зв'язків з багатьма регіонами світу, проте саме країни Європейського союзу мають особливе значення для нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження становлення та функціонування митної політики займає значне місце у сфері наукових інтересів економістів. Одним з нових напрямків є дослідження причин та наслідків використання у світовій торгівлі санкційних заходів. Зміна ситуації на світовому ринку безпосередньо позначається на економіці окремих країн. Проблеми та перспективи розвитку основ митної політики України висвітлено в роботах багатьох науковців, зокрема таких як: І. Бережнюк, Г. Бобрижна, І. Бондаренко, А. Войцещук, Є. Гармаш, Л. Івашова, А. Крисоватий, Т. Крушельницька, А. Луцик, А. Мазур, В. Мартинюк, В. Науменко, П. Пашко й багатьох інших. Проте, сучасні виклики, що постали перед Україною через широкомасштабне вторгнення РФ та зміну векторів міжнародної торгівлі набуло актуальності подальше дослідження основ та перспектив розвитку митної політики України, що й обумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження: провести аналіз теоретичних та практичних аспектів дослідження ефективності митної політики України та виявити виклики та перспективи розвитку митної національної політики нашої держави в сучасних умовах трансформації зовнішньоекономічних процесів.

Для досягнення головної мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- розглянути історичний огляд розвитку митної політики в Україні;
- дослідити поняття та сутність митної політики;
- виявити основні елементи митної політики;
- розглянути міжнародний аспект митної політики України;
- дослідити методи аналізу ефективності митної політики;
- провести аналіз основних показників митної політики;
- здійснити оцінку впливу митної політики на економіку України;
- виявити сучасні виклики митної політики України;
- розглянути шляхи оптимізації митної політики;
- виявити перспективи розвитку митної політики України;
- надати рекомендації щодо покращення ефективності митної політики.

Об'єкт дослідження – механізми реалізації державної митної політики в Україні.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні особливості формування та реалізації митної політики України та її вплив на національну економіку.

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувалися ряд загальнонаукових методів, таких як: аналіз наукових джерел (в процесі виявлення теоретичних аспектів реалізації митної політики України), систематизація (для виявлення основних елементів митної політики), спостереження та порівняння (в процесі дослідження міжнародних аспектів митної політики України), вимірювання взаємозв'язків (для виявлення впливу митної політики на економічний розвиток України), аналіз та синтез, узагальнення (для проведення , основних показників митної політики), а також статистичні методи та графічний аналіз (для наочного представлення результатів).

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретичне значення роботи полягає в теоретичному та науковому обґрунтуванні важливих аспектів розвитку митної політики особливо в напрямку розвитку міжнародної торгівлі між Україною та країнами ЄС та виявленні шляхів розвитку вдосконалення механізму формування ефективної митної політики. Зроблені в роботі висновки мають практичне значення для створення пропозицій щодо розвитку економічних зв'язків України та посилення партнерських зв'язків між країнами в умовах економічної інтеграції.

Інформаційна база дослідження. У роботі використано наукові роботи сучасних економістів, монографії, спеціальна та періодична література, нормативно-правові акти та документи за темою дослідження, а також статистичні матеріали НБУ, Державної служби статистики України та висновки Європейської комісії статистики з питань економічної взаємодії України та країн ЄС.

Апробація матеріалів кваліфікаційної магістерської роботи: теоретичні дослідження та практичні розробки представлені на Міжнародній науково-практичній конференції студентів та дослідників «Сучасні питання економіки та фінансів: глобальні виклики та тренди», яка відбулась 9 листопада 2023 року у

гібридному форматі в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана (онлайн) та Університеті м. Бремен (офлайн) та знайшли своє відображення в тезах «Митна політика України: аналіз ефективності, виклики та перспективи».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 70 найменувань та 1 додатку. Дослідження ілюстроване 5 рисунками, 11 таблицями. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1 Історичний огляд розвитку митної політики в Україні

Одним із обов'язкових складових сучасної незалежної держави є наявність самостійної митної політики, яка б здатна була забезпечувати виконання важливих внутрішніх й зовнішніх політичних а також економічних завдань національної економіки країни. Здійснюючи безпосередній регулятивний вплив на сферу міжнародної торгівлі й виконуючи фіскальну функцію, митна політика держави сприяє вирішенню її важливих соціально-економічних проблем країни. Істотне зростання обсягів зовнішньої торгівлі України протягом останніх років та збільшення кількості суб'єктів, які провадять зовнішньоекономічну діяльність, зумовлюють підвищення ролі митних підрозділів ДФС України як важливого елемента регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Митна політика держави завжди була й залишається важливим та ефективним інструментом впливу на економічні процеси в країні та є гарантом захисту національних економічних інтересів. Функціонування митної системи – явище унікальне та специфічне, аналогів якому важко знайти. Її унікальність проявляється у різноманітності соціально-економічних функцій, які закріплені у Митному кодексі країни та реалізуються через організаційну структуру органів управління митною справою, а специфіка проявляється в особливостях операцій, на які через митну систему здійснюється регулятивний вплив.

Використання різних економічних заходів для стимулювання зовнішньоекономічної діяльності країни дозволяє підтримувати експортоорієнтовані галузі економіки. Такий процес потребує значних фінансових ресурсів, які можна отримати з допомогою зовнішньої торгівлі, регулюючи податки та збори. Тому кожна держава намагається побудувати таку митну

політику, яка забезпечить не лише розвиток її зовнішньоторговельних зв'язків, а й також забезпечить відповідний обсяг надходжень до бюджету.

Процес становлення митної політики в Україні був поступовим. Так, з моменту проголошення Україною державного суверенітету та незалежності країни постала необхідність здійснення масштабної розбудови всієї національної економічної системи, зокрема, й митної системи, направленої на сприяння становленню й розвитку ринкової економіки у нашій державі. Митна політика має на меті зміцнити рівень економічної конкурентоспроможності держави на т міжнародному рівні, забезпечити підтримку національної безпеки й зберегти територіальну цілісність країни.

Слід зазначити, що процес розвитку державної митної політики та митної системи, загалом, має відбуватись з дотриманням принципу впровадження нових інструментів та найбільш прогресивних митних технологій, враховуючи зарубіжний митний досвід. Необхідною умовою побудови ефективної митної політики є гармонізація української системи та міжнародних митних вимог й стандартів. Варто вказати, що в нашій державі реалізація таких завдань була довго ускладнена перехідним етапом розвитку економічної системи країни й відсутністю належного рівня ресурсного та фінансового забезпечення.

Багато науковців в процесі розгляду історичних аспектів розвитку митної політики в Україні виділяють шість етапів [1; 2]. Слід зазначити, що такий поділ є умовним та суб'єктивним (рис. 1.1).

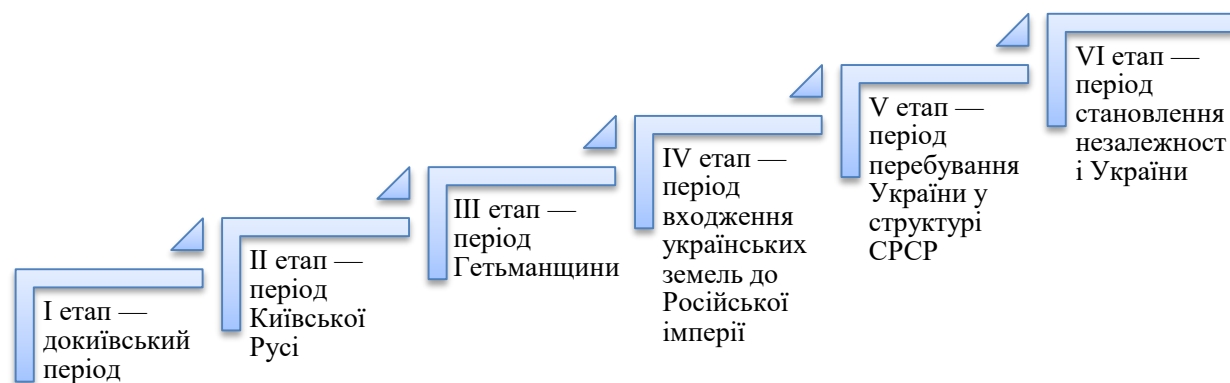

Рисунок 1.1 – Етапи становлення митної політики України

Джерело: сформовано автором за [1; 2]

Розглянемо ці етапи.

Першим етапом в історії становлення митної системи України науковці виділяють період V ст. до н.е. — VIII ст. н.е. — так званий докиївський період, який характерний був становленням перших основ торговельних відносин та запровадження мита. Другим етапом є часи Київської Русі й панування на наших землях монголо-татар (XI—XVII ст.), коли розвивались відносини між князівствами та сусідніми державами. Третім етапом називають період панування запорізького козацтва, тобто період Гетьманщини (який існував з XVI ст. до першої половини XVIII ст.). У цей період активно розвивалась торгівля між державами, й Україна не була виключенням. Четвертим етапом виділяють період входження українських земель до Російської імперії (у кінці XVIII ст. — на початку XX ст.). П'ятий етап — часи перебування територій України в структурі СРСР (у період 1917-1991 рр.). Шостий етап — сучасний, який почався з проголошення Україною своєї незалежності в 1991 році, який характеризується становленням митної політики держави як суверенної держави й розвитком основ митної системи. Цей етап продовжується й дотепер.

Отже, на сучасному етапі розвитку економічної системи України, враховуючи реформаційні процеси в митній системі України в контексті європейської інтеграції найбільш важливим є розгляд саме останнього періоду, який репрезентує становлення національної митної політики з часів набуття незалежності.

Так, в Україні у 1991-1993 роки є періодом лібералізації її зовнішньоторговельних відносин та зовнішньої політики, проводилась політика вільної імпоротної торгівлі товарами та послугами, не передбачався митно-тарифний захист для підприємств стратегічних галузей, які мали особливо важливе значення для національного виробництва [3]. З 1994-1995 років почався процес поступового встановлення та запровадження квот та ліцензій, які зазвичай мали нетривалий термін та вводились з метою обмежити обсяги імпорту, що було викликано низькою конкурентоспроможністю українських підприємств та національних виробників.

Найбільшого розвитку митна політика Україна почала досягати з початку 1998 року, коли на кордоні України та Польщі було введено в експлуатацію один з найбільших в країнах Східної Європи пункт пропуску міжнародного значення – Краковець, пропускна спроможність якого становила до п'яти тисяч легкових автомобілів за одну добу.

Підтвердженням розвитку та формування авторитету в митній системі митної служби України стало її входження в 1997 році до складу міжнародної організації – Фінансового комітету Всесвітньої митної організації. З 1998 року митна служба України увійшла до Політичної комісії цієї організації.

В 2000-2001 роках для всіх митних органів в Україні було запроваджено перелік єдиних технологій та інструментів здійснення операцій з митного контролю в процесі переміщення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності товарів, різних предметів й транспортних засобів через кордони автомобільними пунктами пропуску. Крім того було встановлено норми та вимоги переміщення товарів водним й авіаційним видами транспорту.

Для періоду 2003-2004 років в Україні характерним є процес комплексного вдосконалення процесів діяльності митних органів та служб, який передбачав реалізацію заходів, направлених на досягнення наближення національних стандартів роботи до вимог та нормативів європейського законодавства й міжнародних вимог. В цей період відбулось виведення всіх митниць в Україні з підпорядкування регіональним митницям й передбачено безпосереднє підпорядкування центральному апарату Державної митної служби України.

Починаючи з 2004 року почався період активного проведення Україною діяльності, направленої до приєднання держави до Світової організації торгівлі (СОТ). Цей період характеризувався проведенням наступного етапу реорганізації структурних елементів митних органів. Наслідком цих процесів стало те, що в Україні в 2008 році функціонувало діяли дві регіональні (Київська та Енергетична) й 26 митниць, а також 3 Департаменти й 7 спеціалізованих митних установ, а також дві спілки.

Шостому етапу розвитку митної політики України характерний розвиток Державної митної служби України, розвиток нормативно-правового регулювання митної діяльності, коли було прийнято варто відмітити низку вадливих законодавчих актів та проведено організаційні зміни, наслідком чого стало проведення постійної реорганізації організаційної структури митних органів, направлене на пошук оптимальної моделі митної політики. Відбувалось постійне напрацювання низки важливих законодавчих ініціатив, що в решті отримали своє втілення в новій редакції прийнятого Митного кодексу України. Слід зазначити, що Митний кодекс України був поспіхом прийнятий, а потім змінений в 2011 році, проте прийняття кінцевого варіанту Митного Кодексу відбулось як формування та прийняття його в редакції від 13.03.2012 № 4495 [4].

Подібну ситуацію можна простежити й в процесах організації діяльності митної системи через реорганізацію митних органів України, що була реалізована злиттям контрольних органів митної справи й оподаткування. Було утворено новий орган виконавчої влади – Міністерство доходів і зборів України підписанням відповідного Указу Президента від 24 грудня 2013 року [5].

Функціонування Міністерства доходів і зборів продовжилось протягом близько двох років й у 2014 році відповідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 160 від 21 травня 2014 р. це міністерство реорганізували та створили Державну фіскальну службу України. Слід зазначити, що координація цієї служб зараз здійснюється Кабінетом Міністрів України.

З 2019 року було утворено Державну митну службу України (Держмитслужбу), що визнана центральним органом виконавчої влади в Україні, до функцій якого належить реалізація державної митної політики. Ця служба підпорядкована Кабінету Міністрів України через міністра фінансів. Таку подію називають завершальною фазою сучасного етапу становлення митної політики України [5].

На нашу думку, можна виділити ще два етапи становлення митної політики України. Перший етап – інтеграція українського законодавства до вимог Європейського Союзу, зокрема, підписання Угоди Поглиблену і всеосяжну зону

вільної торгівлі (ПВЗВТ) [71]. Зазначена угода надзвичайно важлива, адже спрямована зменшити й скасувати багато тарифів, лібералізувати доступ України до ринку послуг, привести українські правила й регламенти ведення бізнесу в країні у відповідність до правил й регламентів ЄС для того, щоб забезпечити вільний процес руху товарів та послуг й затвердити правила взаємного недискримінаційного ставлення митних органів до представників бізнесу, переміщуваних товарів й послуг, як на митній території України, так й в країнах ЄС.

Також, на нашу думку, можна виділити ще один етап становлення митної політики України, який відбувся після широкомасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року. Так, була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 № 174 [72], яка змінила правила ввезення багатьох товарів, зокрема палива та товарів гуманітарної допомоги. Для цього етапу характерним є переорієнтація зовнішньоекономічної діяльності, закриття кордонів, зняття та зміна багатьох митних обмежень тощо.

Таким чином, історичний огляд розвитку митної політики в Україні продемонстрував, що процес розвитку державної митної політики та митної системи в Україні відбувається поетапно. Поділ на періоди є умовним, а процес розвитку митної системи є безперервним процесом, який продовжується й досі.

1.2 Поняття та сутність митної політики

Неоднозначне розуміння сутності митної політики викликане несистемним, атомістичним розумінням процесів, що протікають у сфері митного регулювання, некритичним поглядом на природу економічних відносин між державами та спілками держав за аналогією з економічними відносинами на національному рівні, заснованому на вірі в безумовну першість політики над економікою, вузьким та догматичним розумінням економіки головним чином як сфери виробництва або

реалізації, а не як сфери суспільних відносин, а також вільним поводженням з поняттями, надання їм іншого сенсу.

У відповідності до Митного кодексу України державна митна політика є системою принципів й напрямів діяльності держави в сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки [4].

В Європейському Союзі прийнято визначати митну політику держави (або об'єднань держав) як одну з найважливіших складових внутрішньої й зовнішньої політики держави, яку здійснює країна в межах, що закріплені відповідними законами інституцій. Головне завдання митної політики держави - забезпечити найефективніше використання наявних інструментів митного контролю й регулювання процесів товарообміну на визначеній митній території, прийняття участі у процесі реалізації торгово-політичних завдань країни щодо надання захисту вітчизняного внутрішнього ринку й одночасне стимулювання розвитку системи національної економіки країни [6, с. 7].

Особливість митної політики як предмета досліджень полягає у відсутності нині її досить цілісного та конструктивного визначення.

В існуючих реаліях рух світової спільноти до розвитку світогосподарських зв'язків та відносин на засадах інтеграції та створення спільного інституційно-комунікаційного простору обумовлює прагнення забезпечити максимально сприятливі умови у сфері зовнішньої торгівлі та її всебічного забезпечення. У цих умовах зацікавлені й кожна країна, й світова спільнота загалом, що знаходить підтвердження у консолідації зусиль загальносвітових та регіональних міжнародних організацій, виникненні асоціацій різних ділових кіл, прямо чи опосередковано залучених до зовнішньоекономічних відносини.

Нині дослідниками виділено низку визначень митної політики (Таблиця 1.1.

Таблиця 1.1 – Наукові підходи по трактування категорії «митна політика»

Автор	Визначення
О. Гребельник	Митна політика – це вироблені державою економічні та адміністративні заходи: митні правила, методи та засоби, їх застосування у процесі регулювання руху товарів, капіталів, послуг, інтелектуальних та трудових ресурсів на внутрішній та зовнішній ринок на користь захисту та розвитку національної економіки, наповнення державного бюджету, зміцнення світогосподарських зв'язків [7, с. 27].
С. Гуцу	Митна політика – це здійснювана державою система економічних та адміністративних заходів, митних правил та процедур, регулюючих рух через митний кордон товарів, капіталів, послуг, інтелектуальних та трудових ресурсів на внутрішній та зовнішній ринок на користь захисту та розвитку національної економіки, її інтеграції у світову економіку, наповнення доходів державного бюджету [8, с. 106].
О. Кузьмін	Митна політика – це система економічних та адміністративних заходів, покликана сприяти, з одного боку, гармонійному входженню економіки держави до системи світогосподарських зв'язків, з іншого – гармонійному розвитку внутрішньої економіки, зокрема, й засобами «розумного протекціонізму» [9, с. 55].
К. Новікова	Митна політика – це здійснювана державою система заходів, правил та процедур, що регулюють рух товарів через митний кордон на користь національної економіки [10].
І. Гуцул	Митна політика – це система державних заходів та митний інструмент, спрямований на регулювання зовнішньої торгівлі та захисту економічних інтересів держави [11, с. 233].
А. Луцик	Митна політика – це система економічних, юридичних та організаційних заходів, спрямованих на захист національних інтересів держави [12, с. 93].
Г. Стирнік	Митна політика – це реалізація економічної політики держави методами та засобами митного регулювання, незмінними складовими якого є митні платежі та митний контроль [13, с. 124]
Е. Курасова	Митна політика – це сукупність заходів щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що визначаються цілями уряду у галузі національної економіки, населення та території країни [14, с. 233].

Продовження Таблиці 1.1

Р. Шишка	Митна політика – це стратегічна лінія держави, пов'язана із ввезенням (вивезенням) продукції [15, с. 93].
В. Сабадаш	Митна політика – це принципи поведінки уряду у сфері митної справи, закріплені у законодавчих актах держави (дані принципи стосуються трьох аспектів життя держави: створення умов для розвитку національної економіки, захисту населення та природного середовища від імпорту шкідливих та небезпечних товарів та відходів виробництва, наповнення доходної частини бюджету) [16, с. 124].
О. Стеценко	Митна політика – розробка принципів, стратегічних цілей державної політики, а також певних методів, засобів та форм (заходів) їх досягнення через діяльність митних органів [17, с. 22].
М. Дуран	Митна політика – це визначення стратегічних цілей та принципів загальнодержавної політики та їх реалізація за допомогою заходів (методів, форм), що застосовуються у митних органах [18, с. 185].
Б.Кормич	Митна політика – це певна, функціонально властива митним органам діяльність на користь держави [19, с. 42].

Джерело: систематизовано автором за [7-19]

Цікавим є погляд Л. Пісьмаченко, який визначив, що митна політика – це розробка та реалізація законодавчої основи, розвиток структури органів митниці з метою забезпечення оптимального регулювання зовнішньої торгівлі матеріальними, трудовими, інтелектуальними та іншими ресурсами, отримати максимальний податковий прибуток за дотримання умов всебічного захисту економічних, соціальних та інших інтересів своєї держави та врахування інтересів країн – торгових партнерів [20, с. 35].

Також, на нашу думку, заслуговує уваги погляд О. Кахович та Ю. Кахович, які розглядають митну політику як вироблені державою економічні та адміністративні заходи, митні правила, методи та засоби їх застосування у процесі регулювання руху товарів, капіталів, послуг, інтелектуальних та трудових ресурсів на внутрішній та зовнішній ринок на користь захисту та розвитку національної економіки, наповнення державного бюджету, зміцнення світогосподарських зв'язків [21].

О. Гуменюк визначає, що митна політика – складова частина внутрішньої та зовнішньої політики держави, комплекс заходів, що здійснюються з метою забезпечення найбільш ефективного використання інструментів митного контролю та регулювання товарообміну на митній території, участі у реалізації торгово-політичних завдань щодо захисту внутрішнього ринку, стимулювання розвитку національної економіки [22, с. 113];

Відмінним є погляд О. Мосякіної. Авторка зазначає, що митна політика – це система політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів, спрямованих на реалізацію та захист внутрішньо- та зовнішньоекономічних інтересів з метою динамічного здійснення політичних та соціально-економічних перетворень в умовах формування ринкових відносин [23, с.113].

Узагальнюючи вищезгадані дефініції, можна дійти висновку у тому, що митна політика є відносинами, пов'язані з обміном товарами. При цьому ці відносини за своєю сукупністю утворюють певну систему міжнародних обмінних зв'язків, що встановлюються між державами з метою забезпечення ринків для збуту чи сировини, стимулювання розвитку тих чи інших галузей виробництва, встановлення взаємовигідного торговельного співробітництва з іншими державами; захисту від зовнішньої конкуренції.

Однак вважаємо викладений вище підхід до інтерпретації митної політики одностороннім, оскільки він не враховує сучасних інтеграційних процесів, які переводять митну політику з національного рівня на наднаціональний – рівень інтеграційного об'єднання.

З викладеного підходу можна дійти висновку у тому, що у широкому розумінні митна політика спрямована на підвищення у стратегічній перспективі темпів економічного розвитку та забезпечення економічної безпеки держав за рахунок синергетичного ефекту, зумовленого їхньою взаємодією при об'єднанні в союз. У вузькому розумінні розглянута політика спрямована на забезпечення реалізації цілей держави у зовнішньоторговельних відносинах з іншими країнами.

Таким чином, слід зазначити різні підходи до інтерпретації терміна «митна політика». Безумовно, ми належно оцінюємо позицію різних вчених за формулюванням зазначеного терміна. Водночас доцільним, на нашу думку, буде розширити визначення, дані вищевказаними дослідниками, і розуміти під митною політикою комплекс заходів, що формується економічною одиницею чи групою економічних одиниць у рамках інтеграційного об'єднання та спрямований на забезпечення переміщення економічних благ через митний кордон та створення найбільш сприятливих умов для розвитку економіки та підвищення рівня життя населення. З урахуванням розвитку світових інтеграційних процесів вважаємо, що визначення терміна «митна політика» знаходиться в постійній трансформації.

Державне регулювання меж зовнішньоекономічної діяльності обумовлюються, з одного боку, у необхідності розширення експорту національної держави та збільшення ступеня поглиблення країни у світовий розподіл праці, а з іншого боку – потребою у захисті національної економіки та ринку всередині країни від негативного зовнішнього тиску, шляхом запобігання загрозам національної безпеки та за допомогою захисту національних інтересів економіки.

1.3 Основні елементи митної політики

Митна політика країни складається із стратегії, загальних конкретизованих методів, засобів щодо її реалізації. Стратегія митної політики полягає у постановці цілей та пошуку рішень на основні концептуальні питання для подальшого розвитку та регулювання зовнішньої торгівлі. Характер митної політики кожної країни полягає у побудові сприятливих умов діяльності національного підприємництва у зовнішній торгівлі (ці дії спрямовані на ефективне розширення відтворення національної економіки загалом – для ефективного зростання економіки, трудової зайнятості). Водночас митна політика має бути спрямована на гармонізацію міжнародних відносин загалом.

Розглядаючи митну політику, як систему, можна структурувати її основні елементи (рис. 1.2).

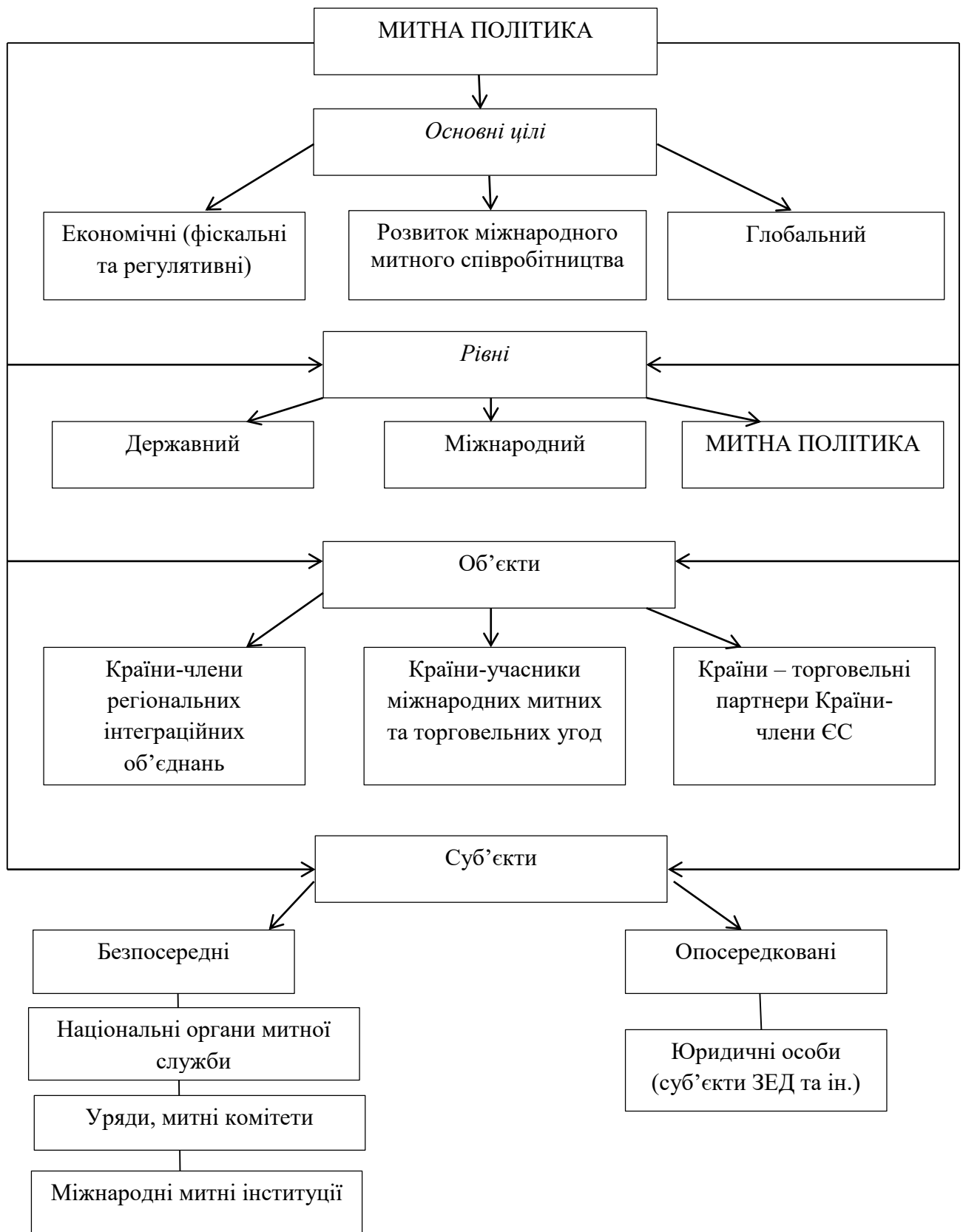

Рисунок 1.2 – система елементів митної політики держави

Джерело: систематизовано автором за [25, с.120]

Під час розробки митної політики надається значення виділенню наступних принципів митної політики:

- захист інтересів держави та діючих у ній суб'єктів господарювання у зовнішньоторговельній сфері;
- створення єдиної державної зовнішньоторговельної системи;
- об'єктивність та обґрунтованість механізмів митного регулювання;
- формування рівного правового та економічного поля для суб'єктів, які здійснюють зовнішньоторговельну діяльність, якщо інше не передбачено законом;
- виключення недоречного втручання держави у зовнішньоторговельну політику суб'єктів господарювання, якщо таке втручання гальмує процес отримання доходу даними суб'єктами та збільшення доходів національної економіки (що надходять в економіку країни);
- забезпечення економічної безпеки країни [24, с.71].

Безумовно, кожна держава надає важливості питанню правильного визначення цілей митної політики.

За своєю суттю, митно-тарифне регулювання ЗЕД являє собою економічний метод щодо регулювання міжнародної торгівлі країни. В Україні даний метод застосовується з використанням такого інструментарію: митні тарифи, класифікація товарів згідно з товарною номенклатурою зовнішньоекономічної діяльності країни, визначення місця (країни) походження товарів, визначення митної вартості товарів, система митних пільг та митних преференцій для певних товарів чи країни, з якою здійснюється торгова діяльність [26].

Митними тарифами, які є важливими інструментами зовнішньоекономічної політики країни, здійснюються різні економічні функції. Особливе значення для України мають такі функції, як:

- 1) фінансова функція (проявом цієї функції є формування бюджетних коштів за рахунок надходжень від сплати мита);
- 2) захисна функція (яка проявляється в захисті національних виробників від впливу негативних проявів зовнішнього ринку) [27].

Ці функції важливі в контексті їх значення та цілей. Загалом, в наукових джерелах перевага в митній політиці надається виконанню її фінансової функції. Митниця розглядається як фінансова структура, а вся митна політика будується на підвищенні ролі митного контролю та процедур.

Однак досвід багатьох розвинених країн свідчить, що митна політика, яка має виключно фінансові цілі, не може бути ефективною в аспекті збільшення обсягів економічного обороту, іноземних інвестицій або розширення зовнішньоекономічних зв'язків. Для будь-якої держави, особливо з перехідною економікою, серед яких й Україна, важливо розумне поєднання фінансової функції митної політики з її регулюючою та захисною функціями.

До основних суб'єктів у системі митно-тарифних відносин відносяться різні країни, групи країн (такі як інтеграційні об'єднання), великі міжнародні організації, ТНК, юридичні та фізичні особи (громадяни окремих країн, іноземні громадяни та особи без громадянства) [28, с. 87].

Митна політика значиться як складова частина зовнішньої політики держави. Деякі країни, виходячи з розвиненості зовнішньої торгівлі, найчастіше користуються великим арсеналом власних політичних засобів для тиску на держави, які є реальними чи потенційними конкурентами на світовій економічній арені – навіть використовують засоби військово-політичного тиску.

Методи державного митного регулювання зовнішньоторговельної діяльності можна розподілити на такі групи:

1) протекціоністські та/або ліберальні (від спрямованості впливу). Протекціоністські заходи спрямовані на захист внутрішнього ринку від конкуренції із зарубіжними країнами. Заходи лібералізації спрямовані на те, щоб зменшити обмеження у зовнішній торгівлі, це збільшує зростання конкуренції зарубіжних компаній. Використання цих заходів виконується відповідно до підбраного напрямку дії зовнішньоторговельної політики держави – вільна торгівля або протекціонізм;

2) економічні та адміністративні (залежно від напрямку дії). Адміністративні заходи – заходи, створені задля пряме обмеження імпорту чи експорту.

Адміністративний спосіб регулювання зовнішньоекономічної діяльності виглядає, як організаційно-правові та спеціальні заходи, зібрані в систему для обмеження, заборони, контролю над імпортом або експортом. До адміністративних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності включено: ліцензування, квотування, валютний контроль, ембарго, адміністративні бар'єри.

Економічні заходи застосовуються з допомогою економічних інтересів. Вони пов'язані із застосуванням ставок кредитів, податків, мит. При застосуванні економічного методу право вибору товару, імпортного чи національного залишається за споживачем. Економічні методи регулювання зовнішньоторговельної діяльності – це страхування експортних кредитів, зниження податкових ставок учасників зовнішньоекономічної діяльності, зменшення непрямого оподаткування, державні гарантії щодо експортних та імпорتنих кредитів;

3) тарифні та нетарифні (залежно від видів інструментів та використовуваних прийомів регулювання). Тарифні методи передбачають застосування митних тарифів у вигляді інструменту для регулювання ЗЕД. Нетарифні способи регулювання містять у собі, крім зазначених адміністративних бар'єрів, податки на експортно-імпортні операції та імпортні депозити [29, с. 55].

Державне зовнішньоторговельне митне регулювання передбачає вибір конкретних інструментів політики міжнародної торгівлі, які залежать від певних цілей.

Митно-тарифне регулювання – спосіб державного регулювання у сфері торгівлі товарами, що здійснюється при застосуванні ввізних та вивізних мит. Мита виконують функцію податків, що стягуються під час перетину товарів через митний кордон. Це найактивніший захід державного регулювання експортно-імпортних операцій. Звідси випливає, що формування кінцевої вартості безпосередньо залежить від митно-тарифного регулювання країн.

Найбільш поширеними методами зовнішньоторговельного регулювання вважаються митні тарифи або мита.

Митний тариф – це низка ставок мит, які накладаються на товари, коли вони перетинають митну територію країни [30, с. 10]. Мито виконує функцію податку, воно стягується, коли товар перетинає митний кордон, і збільшує вартість експортованих (або імпортованих) товарів, впливаючи на структуру та обсяги зовнішньоторговельного обороту. Завдяки цьому митні тарифи вважаються одним із найважливіших інструментів державного зовнішньоторговельного регулювання, що дозволяє використовувати з його допомогою захист виробників усередині країни від конкуренції зарубіжних ринків.

Водночас митний тариф має можливість виконувати й низку інших функцій. Наприклад, у величезній кількості країн мито є найважливішими джерелами надходження коштів у бюджет держави. Також, митні тарифи застосовуються з метою вдосконалення умов доступу товарів, вироблених у країні на зовнішні ринки.

Правову основу впровадження в Україні системи митно-тарифного регулювання становлять такі документи, як Митний кодекс України [4], ЗУ «Про Митний тариф України» [31] у тій частині, яка не суперечить додатку № I до Протоколу, який ратифіковано ЗУ «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ» [32], а також ряд інших нормативно-правових актів. Основний елемент системи митно-тарифного регулювання в Україні – митний тариф. Складовими елементами митної системи крім мита є способи нарахування митних ставок та коефіцієнти надбавок та знижок на товари, а також перелік товарів, які заборонені до ввезення, вивезення чи транзиту через країну, які відповідають товарній номенклатурі ЗЕД країни.

Положеннями, закріпленими чинним Митним кодексом України, визначено, що механізм тарифного регулювання – складова загальної «державної політики в сфері державної митної справи» [4]. Механізм тарифного регулювання - це система цілей, принципів, функцій, напрямів, засобів та механізмів діяльності держави, які спрямовані на забезпечення митних інтересів й безпеки України, з метою здійснення регулювання зовнішньої торгівлі а також надання захисту внутрішньому ринку країни, розвитку національної

економіки, що передбачає інтеграцію до світового економічного простору, наповнення бюджету держави. Механізм митного регулювання має такі складові:

- 1) механізм тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД;
- 2) участь країни в різних митних союзах, вступ до зон вільної торгівлі та підписання міжнародних угод, договорів (конвенцій) у сфері митного регулювання;
- 3) встановлення та законодавче закріплення порядку переміщення товарів через кордони України, а також регулювання здійснення митного контролю товарів;
- 4) нормативно-правові акти, закони та угоди України у сфері регулювання питань щодо державної митної справи [33, с. 11].

Механізм регулювання ЗЕД в Україні передбачає застосування ввізного та вивізного мита, сезонних та особливих видів мит. Особливі види мит включають спеціальні, антидемпінгові, компенсаційні мита, а також додатковий імпорتنний збір. Такі особливі види мит (виключаючи імпорتنний збір) можуть бути застосовані за результатами проведених розслідувань та мають на меті надання захисту національним виробникам. Найбільш розповсюдженими в Україні є адвалорні ставки мит, розрахунок яких здійснюється у відсотках, розрахованих відповідно митної вартості. Специфічне мито стягується як фіксована грошова сума, розрахована на одиницю товару. Також існують комбіновані мита, які поєднують два варіанти стягнення коштів. Крім того, під час ввезення в Україну товарів, поряд з митом також може бути застосовано акцизний податок (лише для підакцизних товарів) та податок на додану вартість [34, с. 62].

Мита обмежують не тільки імпорт, а також експорт товарів. Слід відмітити, що такі обмежувальні заходи застосовуються досить нечасто, а на практиці вони мають вигляд обмеження експорту сировинних товарів, таким чином створюючи преференції для національних переробних підприємств, що дає їм змогу випускати товари з доданою вартістю. Наприклад, в Україні визначено стягнення експортних мит на шкіру, насіння льону, соняшникове та ячмінне насіння, жива худоба, брухт чорних та деяких видів кольорових металів, природного газу. В світовій практиці

заходам торгового захисту надано важливе значення, вони користуються популярністю. Наприклад в проти Китаю за 2016 рік запровадили 44 антидемпінгові заходи. Всього у світі за рік запроваджено 164 антидемпінгові заходи. З них: 24 компенсаційні заходи та 5 спеціальних заходів [35, с. 18].

Таким чином, митна політика держави являє собою цілісну систему відносин, що реалізуються за допомогою певних методів, засобів та форм (заходів) їх досягнення через діяльність митних органів.

1.4 Міжнародний аспект митної політики України

Сучасні умови глобалізації та необхідність реалізації ефективних заходів з метою можливості подальшої інтеграції України до світової економіки та включення української економіки в економічний простір, як повноцінного учасника, робить все більш актуальною необхідність розроблення та реалізації дієвої системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни. Для того, щоб зберегти та посилити позиції країни в світовій економіці, уряди кожної країни використовують систему заходів, головним спрямуванням яких є підвищення конкурентоспроможності економіки країни та надання захисту національним виробникам від впливу багатьох негативних факторів, викликаних функціонуванням у зовнішньому середовищі. Такі умови обумовлюють зростання ролі як економічних, так й адміністративних методів регулювання економіки, зокрема, митно-тарифного регулювання. Слід відмітити, що митно-тарифне регулювання в сучасних умовах має не тільки економічний зміст, а часто засновано на політичному підґрунті.

Механізм регулювання ЗЕД в Україні передбачає застосування ввізного та вивізного мита, сезонних та особливих видів мит. Особливі види мит включають спеціальні, антидемпінгові, компенсаційні мита, а також додатковий імпорتنний збір. Такі особливі види мит (виключаючи імпорتنний збір) можуть бути

застосовані за результатами проведених розслідувань та мають на меті надання захисту національним виробникам. Найбільш розповсюдженими в Україні є адвалорні ставки мит, розрахунок яких здійснюється у відсотках, розрахованих відповідно митної вартості. Специфічне мито стягується як фіксована грошова сума, розрахована на одиницю товару. Також існують комбіновані мита, які поєднують два варіанти стягнення коштів. Крім того, під час ввезення в Україну товарів, поряд з митом також може бути застосовано акцизний податок (лише для підакцизних товарів) та податок на додану вартість [36].

Загальні правила, які діють для членів СОТ, визначають обов'язок країн утримувати ставки мит на одному для всіх торгових партнерів рівні, визначено обов'язковість не створювати додаткові перешкоди для іноземних експортерів та заборонено підіймати мита вище рівня, погодженого для країни максимального розміру. Проте, це правило має низку винятків, зокрема, у тому випадку, коли укладено Угоду про вільну торгівлю. Така угода - потужний механізм у сфері регулювання торгових відносин країн, яка спрямована на взаємні зменшення ставок або повне скасування мита, а також інших обмежень між країнами-партнерами у торгівлі, які є членами зони вільної торгівлі. Визначені в Угоді тарифні преференції експортери та імпортери товарів можуть використати лише за наявності сертифіката на походження даного товару, у разі прямого транспортування або прямої закупівлі товарів. Прикладом може слугувати те, що для отримання преференції, згідно Угоди України про асоціацію з країнами ЄС, українські експортери товарів повинні отримати сертифікат походження товарів виду «EUR.1» або надати підтвердження походження товару за допомогою інших документів. Важливий механізм регулювання – це статус «уповноважених експортерів», щ можуть отримати компанії для спрощення процедури отримання ними зазначеного сертифіката походження товару «EUR.1» [37, с. 11].

Значний крок для України в процесі лібералізації торгівлі з ЄС був зроблений при приєднанні до Конвенції Пан-Євро-Мед, який визначав преференційні правила походження товарів. Ця Конвенція надає можливості експортерам з України використовувати сировинні товари у виробництві товарів з інших країн,

які є членами Конвенції Пан-Євро-Мед, при цьому не втрачаючи український статус походження товарів. Так й інші країни-партнери Пан-Євро-Мед отримали змогу, в процесі закупівлі української сировини, використовувати її в процесі виробництва товарів, які не втратять статусу походження з країн виробництва. Введення Конвенції Пан-Євро-Мед в дію потребуватиме внесення значних змін в угоди про вільну торгівлю, проте реалізація такого кроку надасть змогу українським експортерам значно підвищити обсяги свого експорту [38, с. 47].

Світова організація торгівлі, яка визначає митне регулювання на міждержавному рівні, має на меті здійснення ефективного регулювання співпраці держав у сфері митної політики. Значний вплив щодо подальшого розвитку міжнародної торгівлі надали результати дев'ятої Міністерської конференції СОТ, яка пройшла в Індонезії (острів Балі) у грудні 2013 року. Результатом конференції стало прийнята Угоди СОТ щодо спрощення організації світової торгівлі (Agreement on trade facilitation, ATF), ратифікованою в Україні в 2015 році [39, с. 121].

Ця угода передбачає подальший процес щодо спрощення організації процедур міжнародної торгівлі через зниження рівня необхідних митних оглядів, контролюючих заходів та здійснення перевірок, з метою прискорити час випуску товарів, передбачає можливість економічних операторів самостійно накладати митне забезпечення, проводити митне оформлення товарів й транспортних засобів на території УЕО чи в інших місцях, дозволених митницею. Міністерським рішенням щодо регулювання безмитного та без квотного доступу на ринки для товарів, країнами походження яких є найменш розвинені країни члени СОТ підтверджено, що такі країни отримують мають право на здійснення безмитного та без квотного режиму експорту товарів. Багатьма країнами вже імплементовано рішення, яким запроваджується такий режим, а для країн, в яких ще не запроваджено зазначений режим щодо обсягу не менше 97% товарів (це, загалом, найменш розвинені країни), взято на себе зобов'язання про подальше розширення процесу безмитного та безквотного ввезення таких товарів на внутрішні ринки країн.

Сучасний етап розвитку економічних відносин в сфері митного регулювання для України визначається вирішальним значенням ратифікації в 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Угода передбачає створення не лише політичної асоціації, а також економічного простору – зони вільної торгівлі. Саме ця Угода визначила основний стратегічний вектор проведення в Україні соціально-економічних реформ. Серед комплексу реформ було чітко визначено важливість реформування сфери митного регулювання, як складової системи державного регулювання, особливо важливої для сектору зовнішньоекономічних відносин країни. Між країнами Європейського Союзу та Україною було вирішено встановити преференційний режим в сфері торгівлі товарами [40, с. 66].

Угодою визначено, що жодна зі сторін не має права встановити на імпорتنі чи експортні товари вищі ставки митних податків чи зборів, ніж встановлені ставки для будь-яких інших країн. Унеможлиблюється також встановлення жорсткіших умов для торгівлі або застосовування більшої кількості форм митного регулювання та контролю, ніж передбачені підписаною угодою.

В той же час для України надано право для тимчасового введення кількісних обмежень на імпорт, для захисту тих галузей промисловості, що зараз перебувають лише на початковій стадії свого розвитку, або ж для надання допомоги тим галузям, що в даний момент мають серйозні труднощі, що особливо має значення у разі, коли ці труднощі позначаються на соціальній сфері. Слід відмітити, що Україна зазначений механізм не використовує, а частіше вживає протекціоністські заходи, методом застосування тарифного та податкового механізмів впливу. Процеси взаємної лібералізації у сфері зовнішньої торгівлі України та країн ЄС визначені у положеннях четвертої частини Угоди про асоціацію під назвою «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею». Цими положеннями передбачено значне зменшення розмірів або повне обнуління протягом перехідного періоду (визначеного десятьма роками) всіх ставок ввізного мита на товарні групи, країни походження яких – сторони, з якими досягнуто домовленості, згідно Угоди.

Лібералізація зовнішньої торгівлі охоплює більше 97% наявних тарифних ліній, за якими здійснюються торгові операції в межах двосторонньої торгівлі України та країн ЄС. Слід відзначити, що Угода охоплює близько 95% товарів. Слід відзначити, що згідно з Угодою для України передбачена асиметрична тарифна лібералізація зі сторони країн ЄС.

Таким чином, система митно-тарифних заходів – це потужний механізм в сфері регулювання торгівлі. Подальший розвиток глобалізаційних процесів вимагає вироблення різносторонніх підходів щодо регулювання міжнародної торгівлі країни. Лібералізаційні процеси в певних сферах національної економіки України та надання підтримки вітчизняним виробникам в деяких галузях виробництва дають змогу в подальшому раціоналізувати використання конкурентних переваг України та досягти успіхів в міжнародному економічному просторі та на міжнародних ринках. В той же час процес митного регулювання торгівлі має бути обґрунтованим та відповідати і міжнародним зобов'язанням, що дозволить Україні дотримуватися статусу надійного та стабільного торгового партнера.

Отже, проведені дослідження теоретичних аспектів митної політики виявлено, що процес розвитку державної митної політики та митної системи в Україні відбувається поетапно. Поділ на періоди є умовним, а процес розвитку митної системи є безперервним процесом, який продовжується й досі. Досліджено поняття та сутність митної політики, що дозволило визначити, що митна політика – це система політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів, спрямованих на реалізацію та захист внутрішньо- та зовнішньоекономічних інтересів з метою динамічного здійснення політичних та соціально-економічних перетворень в умовах формування ринкових відносин. Сучасний етап розвитку економічних відносин в сфері митного регулювання для України визначається вирішальним значенням ратифікації в 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Сучасний етап митної політики обумовлений впливом військових подій в Україні, що змінило орієнтири митної політики нашої держави.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1 Методи аналізу ефективності митної політики

Митна діяльність є суспільним явищем, що впливає на стабільність функціонування та рівень розвитку національної економіки, соціально-економічну безпеку держави. Економічна ефективність діяльності митних органів та її регулювання є важливим складником національної зміни національної економіки та основним завданням митної політики держави. Поповнення доходної частини державного бюджету вже багато років значною мірою забезпечується за рахунок діяльності митних органів. Водночас оцінювати економічну ефективність митної діяльності як комерційної – означає спрощувати її феноменологічну, соціально-економічну природу, зводячи значення цієї діяльності до поповнення бюджету та контролю за переміщенням товарів на/з митної території.

Оцінка митної діяльності на макрорівні має особливості. Доходи від діяльності митних органів становлять частину доходів державного бюджету України, роль якого стає дедалі є більш значимою за сучасних умов розвитку. Через державний бюджет, окрім іншого, здійснюється непрямий вплив на соціально-економічний розвиток країни. Його економічна сутність полягає у перерозподілі фінансових коштів, у їхньому напрямку на вирішення пріоритетних завдань промислової та сільськогосподарської політики. Об'єднання у разі управління значними грошовими потоками сприяє забезпеченню «фінансування зростаючих соціальних витрат, забезпеченню обслуговування державного боргу, підтримці необхідному рівні стану обороноздатності та правопорядку, здійсненню ефективного управління державним сектором економіки» [41, с. 4].

Характерні риси міждержавного товарного обміну та визначення фінансів обумовлюють економічну суть митних платежів. Їм притаманні всі властивості

податків, і тому вони, «функціонуючи у фазі розподілу, відображають конкретний напрямок економічної діяльності, пов'язаний з процесом вилучення частини вартості сукупно-громадського продукту, що перерозподіляється, і національного доходу на користь держави» [42, с. 11].

Митно-тарифне регулювання є основним, головним методом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [43, з. 416-422]. Тому, з позицій оцінки макроекономічної ефективності діяльності митних органів, акцент доцільно робити на здійсненні податкового, валютного, експортного контролю та на стягненні митних платежів, які, «є основним інструментом митно-тарифної політики, тобто є грошовими коштами, які стягуються з осіб, які беруть участь у процесі переміщення товарів і транспортних засобів і можуть бути визначені як обов'язкові відрахування на користь держави» [44, с. 78].

Оцінка митної діяльності на мікрорівні пов'язана переважно з проблемою оцінки діяльності митних органів як організації, яка прагне оптимізації та підвищення ефективності своєї діяльності. Націленість на досягнення більшого результату за менших витрат дозволить реально оцінити рівень ефективності функціонування митниці як суб'єкта економічних відносин. Проте вже на мікроекономічному рівні складно оцінити діяльність митних органів з використанням лише економічних показників, оскільки одним із важливих напрямів митної діяльності є правоохоронна, яку складно формалізувати та оцінити шляхом застосування економічних критеріїв оцінки.

Оцінки діяльності митних органів на макро- та мікрорівні можна проводити з використанням традиційних економічних показників, що застосовуються для оцінки економічної діяльності та розвитку економіки, адаптуючи їх до специфіки митної служби як державного органу.

Так, наприклад, може використовуватися комплекс економічних показників, що відображають властивості та тенденції зміни економічних явищ.

Ці показники можуть бути абсолютними та відносними. Абсолютні показники можуть бути натуральними, умовно-натуральними, вартісними. Їх також називають об'ємними. Відносні показники характеризують різноманітні

пропорції економічних величин. Величини показників можуть бути безрозмірними (коефіцієнти), виражатися у відсотках, відображати співвідношення економічних величин, що виражаються у різних одиницях виміру.

До основних показників зміни динамічного ряду двох послідовних моментів часу належать абсолютний приріст, темпи зростання, темпи приросту. «Абсолютний приріст за одиницю часу характеризує швидкість зміни рівня, темпи зростання характеризує інтенсивність зміни, темп приросту – відносну швидкість зміни» [45, с. 39]. «Показники зміни динамічного ряду можуть обчислюватися за наявності постійної та змінної бази. За постійну базу приймається один рівень динамічного ряду, зазвичай початковий (таблиця 2.1). Додатковою характеристикою швидкості розвитку є абсолютне прискорення. Воно вимірюється як різницю між наступним і попереднім абсолютними приростами» [45, с.39].

Таблиця 2.1 – Основні формули для розрахунку показників митної політики

Показник	База розрахунку показника	
	Постійна (базисний показник)	Змінна (ланцюговий показник)
Абсолютний приріст	$\sigma_{t/0} = Q_t - Q_0$	$\sigma_{t/(t-1)} = Q_t - Q_{t-1}$
Темп росту	$\eta_{t/0} = Q_t/Q_0$	$\eta_{t/(t-1)} = Q_t/Q_{t-1}$
Темп приросту	$\rho_{t/0} = (Q_t - Q_0)/Q_0$	$\rho_{t/(t-1)} = (Q_t - Q_{t-1})/Q_{t-1}$
Абсолютне (економічне) прискорення		$\varphi(t) = \sigma_{t/(t-1)} - \sigma_{t/(t-2)}$

Джерело: систематизовано автором за [45, с.49-50]

З іншого боку, у разі оцінки макроекономічної ефективності митної діяльності доцільно застосування кореляційного аналізу. «Коефіцієнт кореляції використовується для того, щоб визначити тісноту лінійного зв'язку, є зворотним показником. Крім того, він необхідний, щоб приймати рішення, пов'язані з вибором аналізу тих чи інших показників (наприклад, якщо коефіцієнт кореляції між витратами та прибутком підприємства дорівнює 0,5 (зв'язок середній), слід звужити або розширити число параметрів моделі)» [46, с. 84].

Митні органи, виконуючи функції держави, повинні забезпечувати якість результатів своєї діяльності, які з одного боку спрямовані на захист економічних

інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), а з іншого боку забезпечують державні та суспільні інтереси. Тому, оцінюючи ефективність митної діяльності з позицій учасників ЗЕД, слід звернути увагу на такий критерій як якість послуг при скороченні тимчасових витрат пов'язаних з виробництвом митних операцій. При цьому визначення ефективності з позиції держави має свої особливості. Необхідно розглядати соціально-економічну ефективність діяльності митних органів, наприклад, підвищення ефективності боротьби з контрабандою, боротьба з незаконним ввезенням контрафактної продукції, ефективність управління тощо. До того ж, зважаючи на адміністративну природу держави, окремі важелі державного регулювання під впливом зовнішніх політичних чинників можуть втрачати «гнучкість» застосування та не надавати очікуваного впливу на економічне зростання.

Як слушно зазначає П. Пашко, протягом кількох років змінювалися підходи до оцінки ефективності діяльності митних органів (таблиця 2.2) [47, с. 80].

Таблиця 2.2 – Еволюція підходів до оцінки ефективності діяльності митних органів

Найменування підходу	Розрахунок	Переваги	Недоліки
1.Порівняння планового завдання з фактичним виконанням	Факт звітного періоду/планове завдання (на звітний період)	Простота у застосуванні	Застосовується якщо між результатами та плановими показниками існує пряма залежність
2. Бюджетування	Отриманий бюджетом результат/витрати, що забезпечують його отримання	Контроль за витрачанням бюджетних коштів, що виділяються	Складність процесу бюджетування
3. Рейтингова оцінка	Порівняльна оцінка діяльності кількох митних органів	Дозволяє об'єктивно проводити оцінку діяльності всіх ланок структури митних органів	Оскільки фінансовий стан змінюється, то на момент публікацій рейтингу інформація застаріває

4. Контрольні показники ефективності діяльності митного органу	Оцінка діяльності митних органів проводиться щокварталу за критеріями ефективності, орієнтованими на кінцевий результат є індикаторами виконання завдань, покладених на митні органи	Дозволяє об'єктивно оцінити діяльність всіх ланок митної системи	Перенасиченість дублюючими та зайвими показниками; не враховується ступінь участі кожного підрозділу митного органу
5. Аналітичні показники ефективності діяльності митного органу	Кожен аналітичний показник дає якісну та кількісну характеристику певної сторони діяльності	Аналізуються конкретні результати заходів	Не можна комплексно оцінювати результати діяльності

Джерело: систематизовано автором за [47, с. 80]

Як видно з таблиці 2.2, всі існуючі підходи мають свої переваги та недоліки, вдосконалення яких останнім часом спрямоване на зміщення акценту від вимірювання витрат на вимірювання та моніторинг результатів. Ключовим аспектом підвищення ефективності митної діяльності стає створення об'єктивної та комплексної системи індикаторів, пов'язаних із знаходженням оптимального балансу між визначенням показників для органів влади та цивільних службовців та встановлення тісного взаємозв'язку між ними.

Інституційні зміни проявляються у вигляді нових правил у сукупності з механізмом їх виконання, зміни структури трансакцій. Для оцінки інституційних змін вважається за доцільне виробити ряд показників, які дозволять оцінити діяльність митної служби, спрямовану на оптимізацію митного контролю, організацію його таким чином, щоб при одночасному зниженні трансакційних витрат учасників зовнішньоекономічної діяльності зберігалася якість митного

контролю, що проводиться. Показники ефективності митної діяльності можуть бути представлені як набір індикаторів різного характеру. Вони можуть виражатися як у якісній, так і кількісній формі, бути як слабо формалізуються, так і формалізуються чітко. Найбільш поширеною є практика, за якої органи влади встановлюють певні вимоги до показників ефективності.

Так, згідно з рекомендаціями Світової митної організації, якісний показник ефективності митної діяльності має відповідати таким критеріям:

- повинен бути відповідним – це означає, що він повинен мати можливість оцінити бажаний ефект або тенденцію;
- повинен бути корисним і значущим – це означає, що досягнутий результат має бути зрозумілим та доступним;
- має бути стійким – це означає, що масштаби мають бути чітко визначені, а складові елементи мають бути об'єктивними та вимірними;
- повинен бути надійним і достовірним – це означає, що математичні підрахунки, які використовуються при вимірі результатів, повинні бути зрозумілими та незмінними, так, щоб надійність була безперечною.

Беручи до уваги складну природу митної діяльності, та навіть роль митної служби у суспільства і держави, неможливо провести її аналіз та оцінку ефективності, розглядаючи митну систему як суб'єкта суто макроекономічного чи мікроекономічного рівня. Митна система є інститутом держави, що виконує фінансову, регулюючу та інші функції. При цьому самі митні органи є суб'єктом економічних відносин, що надають своєрідні митні послуги, також прагнуть підвищення економічної ефективності своєї діяльності. Підвищуючи свою ефективність, вони одночасно впливають як на діяльність окремих учасників економічних відносин, так і на рівень розвитку держави в цілому. Спрямовуючи свою діяльність на спрощення, скорочення часу проведення та кількості митних операцій, митна служба знижує транзакційні витрати учасників зовнішньоекономічної діяльності при здійсненні угоди, тим самим сприяючи збільшенню швидкості оборотності активів та, як наслідок, збільшенню товарообігу.

Збільшення торгового обороту, зазвичай, тягне за собою зростання надходжень у доходну частину бюджету. Оптимізуючи свою діяльність, митна служба підвищує економічну ефективність. Все це свідчить про необхідність оцінки ефективності митних органів на основі комплексного аналізу показників, що характеризують діяльність митної служби на макро- та мікрорівні, а також відображають інституційні зміни у митній системі. Для оцінки інституційних змін вважається за доцільне виробити ряд показників, які дозволять оцінити діяльність митної служби, спрямовану на оптимізацію митного контролю, організацію його таким чином, щоб при одночасному зниженні трансакційних витрат учасників зовнішньоекономічної діяльності зберігалася якість митного контролю, що проводиться.

Виходячи з поставлених перед митною службою цілей показники, що відображають результативність функціонування митних органів, можна поділити на групи згідно з додатком А.

Наведений в Додатку перелік показників не є вичерпним, проте навіть у такому вигляді дозволяє дати оцінку ефективності діяльності митних органів відповідно до певних цілей та поставлених завдань. Наведені вище показники ґрунтуються на фактично наявних даних, що виключають суб'єктивний підхід. Показники макроекономічного рівня характеризують діяльність митної служби спрямовану забезпечення повноти збору митних платежів та відобразять динаміку імпорту. Показники мікроекономічного рівня дозволять оцінити «рентабельність» митних органів, якість управління, результативність заходів, спрямованих на захист інтересів людини та суспільства, забезпечення безпеки держави. Показники, що характеризують інституційні зміни у діяльності митних органів, покажуть ефект, отриманий від заходів, вкладених у створення безбар'єрного середовища та сприяння розвитку бізнесу, з допомогою оптимізації технологій виробництва митних операцій.

Оцінка ефективності діяльності митної системи загалом є чинником важливішим, ніж аналіз набору окремих елементів, як то статистичні показники, що характеризують поточну діяльність митної служби, стан

зовнішньоторговельного балансу чи частка митних платежів у доходної частини бюджету. Особливо важливою є наявність залежності змін економічних показників від інституційних перетворень. Практичне застосування такого методичного підходу особливо зможе відобразити вплив інституційної модернізації митної системи в розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

На підставі проведеного аналізу існуючих підходів до оцінки економічної ефективності митної діяльності встановлено, що жоден не дозволяє без значного спотворення інформації провести названу оцінку. Для комплексної оцінки економічної ефективності митної діяльності пропонується використовувати кількісні та якісні показники із застосуванням, у разі потреби, їхньої диференціації для різних рівнів управління та типів митних відносин. Оцінка має проводитися у взаємозв'язку з функціональною роллю митних відносин та митних органів в економічній системі.

2.2 Аналіз основних показників митної політики

В умовах сьогодення поточний стан митної політики відіграє дуже важливу роль для України, що пояснюється її впливом на процеси розвитку всіх секторів економіки в нашій країні. Слід зазначити, що для України формування концептуальних основ, реалізація й забезпечення ефективного функціонування всієї системи митної політики являє собою передумову, необхідну для покращення стану митної й податкової систем, які чинять суттєвий вплив на забезпечення соціально-економічного розвитку країни загалом.

В той же час, на сьогодні економічне становище ускладнене нестабільними економічною та політичною ситуацією, широкомасштабним вторгненням РФ в Україну, від'ємним сальдо державного торгового балансу, що призводить в кінцевому підсумку до значного збільшення дефіциту у зведеному бюджеті України. Крім того ситуація ускладнена трансформацією всієї системи

міжнародної торгівлі, яка стає причиною зміни основних цілей та завдань в процесі здійснення державної митної політики.

Сучасні умови воєнного стану в нашій державі, спад сфери виробництва, значне посилення нестабільності фінансової сфери підтвердили актуальність формування ефективної державної митної політики, що обумовлено тим, що результативність митної політики є одним з найбільш важливих індикаторів стабільності державного економічного розвитку. Митна політика являє собою передумову, необхідну для функціонування й подальшого розвитку всієї системи національної економіки, що забезпечує конкурентні позиції країни на міжнародному ринку, дозволяє досягти зростання обсягів доходів до зведеного бюджету держави тощо.

Слід зазначити, що з початком війни в Україні було прийнято рішення про закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон, що безпосередньо вплинуло на показники діяльності Державної митної служби, зокрема на значне зменшення обсягів переміщених товарів а також транспортних засобів, відбулось різке падіння рівню оформлення органами митних декларацій й інших типів митних документів.

Слід зазначити загальну переорієнтацію зовнішньої торгівля України, коли поставки товарів збільшились з країнами Європейського союзу та зупинилась торгівля з РФ та Білорусією, які раніше були одними з найбільших торговельних партнерів України.

Динаміка переміщення товарів й транспортних засобів через митний кордон України представлена в таблиці 2.3).

Згідно даним, представленим в таблиці 2.3, простежується зменшення загальної кількості пропущених транспортних засобів через митний кордон України в 2021 році у порівнянні з показником 2018 року більш ніж в 2 рази тобто на 13,4 млн одиниць. Слід зазначити, що зменшення відбулося не лише на ввезення, а також на вивезення. Отже, знизились показники й у розрізі видів транспортних засобів, які перетинали митний кордон України в цей період.

Таблиця 2.3 – Динаміка основних показників спеціальної митної статистики щодо переміщення товарів й транспортних засобів через державний митний кордон України у 2018-2022 роках

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Кількість пропущених транспортних засобів через митний кордон України, млн од.	21,2	18,1	8,8	7,7	5,1
Зокрема, на ввезення, млн од.	10,7	9,2	4,5	3,9	2,8
Зокрема, на вивезення, млн од.	10,5	9,0	4,4	3,8	2,3
Зокрема, залізничних вагонів, тис. од.	2970,7	2647,1	2129,6	1838,4	724,1
Зокрема, морських суден, тис. од.	15,3	17,0	16,7	12,4	2,2
Зокрема, річкових суден, тис. од.	16,3	15,9	9,7	9,9	5,4
Зокрема, автотранспорту, тис. од.	17985,8	15241,4	6659,4	5703,6	2132,5
Зокрема, повітряних суден, тис. од.	134,7	145,3	64,2	77,5	5,8
Інші транспортні засоби, тис. од.	82,7	83,1	53,0	47,9	21,5
Пропущено товарів через митний кордон України, млн. тонн	305,1	329,1	333,8	231,1	158,2
Зокрема, на ввезення, млн тонн	92,5	94,6	85,1	65,7	45,7
Зокрема, на вивезення, млн тонн	212,6	234,6	248,8	165,4	112,5

Джерело: систематизовано автором за [49]

У 2022 році значний негативний вплив спричинило вторгнення в Україну російської армії, що викликало закриття багатьох кордонів, зальне погіршення економіки та розрив багатьох ланцюжків поставок, тому у 2022 році перевезення впали порівняно з попереднім роком на 2,6 млн. од.

Розглянемо оформлення декларацій щодо перетинання митного кордону України у період 2018-2022 років (таблиця 2.4).

Згідно даним, представленим в таблиці 2.4 бачимо, що у 2021 році в порівнянні з аналогічним періодом 2018 року простежується загальне збільшення кількості оформлених митних декларацій за формою МД-2, яка передбачена для оформлення переміщення товарів на 25%. Проте негативну динаміку демонструє

кількість оформлених митних декларацій, яка зменшилась за аналізований період у 2 рази. На наш погляд, таку негативну динаміку в 2020-2021 роках можна пояснити зменшенням товарообігу через закриття митних кордонів у наслідок введення карантинних обмежень через поширення корона вірусної інфекції, а у 2022т році показники обумовлені зміною напрямів товаропотоків через запровадження воєнного стану в Україні.

Таблиця 2.4 – Динаміка основних показників спеціальної митної статистики щодо декларування переміщення товарів й транспортних засобів через державний митний кордон України у 2018-2022 роках

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Кількість оформлених митних декларацій (МД-2), тис. одиниць	3569,4	3953,2	4559,4	4464,6	2743,2
Кількість оформлених інших форм митних документів, тис. одиниць	1667,5	1727,2	1620,4	846,0	520,0

Джерело: складено на основі [49]

Загалом, бачимо негативну динаміку показників зовнішньої економічної діяльності України.

Проведення аналізу показників експортно-імпоротної діяльності та обсягів зовнішньої торгівлі України дуже важливий напрямок дослідження, особливо в негативних умовах, які спричинила криза через війну в нашій державі. Дослідження загального вартісного обсягу експортних й імпорتنних операцій щодо переміщення товарів та послуг через митний кордон України, дозволяє виявити низку позитивних й негативних тенденцій розвитку. Дані представлені в таблиці 2.5.

Згідно даним, представленим в таблиці 2.5 бачимо, що в 2022 році загальна кількість експортованих Україною товарів та послуг у порівнянні з попередніми роками зменшилась.

Таблиця 2.5 – Динаміка товарообігу України за період 2018 – 2022 років, млн. дол. США

Роки	Обсяг товарообігу	Сальдо торгівлі	Імпортні операції	Експортні операції
2018	92797	-6277	49537	43260
2019	104204	-9547	56875	47329
2020	110476	-10353	60414	50061
2021	103429	-5040	54234	49195
2022	87872	-7938	37405	29467

Джерело: складено на основі [49]

Війна в Україні призвела до значного скорочення обсягів зовнішньої торгівлі. Спираючись на вартість експортних та імпорتنих операцій з товарами й послугами було здійснено розрахунки коефіцієнтів покриття імпорту експортом за роками. Дані представлено на рис. 2.1.

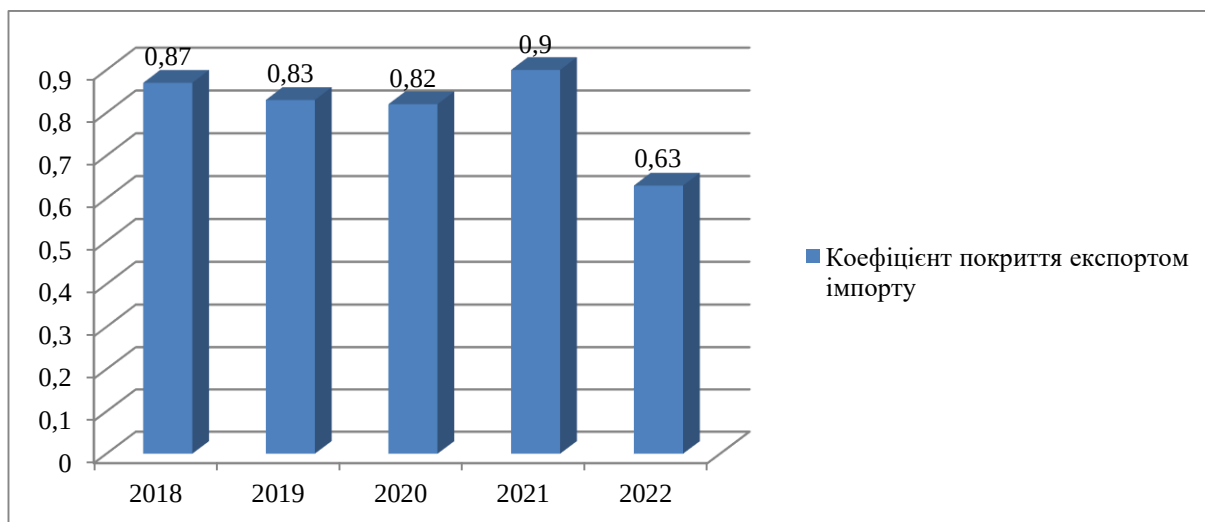

Рисунок 2.1 – Динаміка значення коефіцієнта покриття експортних операцій імпортними у період 2018 – 2022 років

Джерело: складено на основі [49]

Слід зазначити, що у разі, коли показник охоплення імпорتنих операцій експортом товарів більше за 1, то це позитивно характеризує ЗЕД, а у разі, коли менше за 1 – негативно. Згідно проведеним розрахункам значення коефіцієнту покриття в 2022 році становить 0,63, що є свідченням перевищення вартості

імпортних операцій над експортними, тобто вказує на наявність дефіциту зовнішньої торгівлі України.

Таким чином, на сучасному етапі простежується зменшення загальної кількості пропущених транспортних засобів через митний кордон України в 2021 році у порівнянні з показником 2018 року більш ніж в 2 рази тобто на 13,4 млн одиниць. Слід зазначити, що зменшення відбулося не лише на ввезення, а також на вивезення. Отже, знизились показники й у розрізі видів транспортних засобів, які перетинали митний кордон України в цей період. У 2022 році значний негативний вплив спричинило вторгнення в Україну російської армії, що викликало закриття багатьох кордонів, значне погіршення економіки та розрив багатьох ланцюжків поставок, тому у 2022 році перевезення впали порівняно з попереднім роком на 2,6 млн. од. З початком війни в Україні було прийнято рішення про закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон, що безпосередньо вплинуло на показники діяльності Державної митної служби, зокрема на значне зменшення обсягів переміщених товарів а також транспортних засобів, відбулось різке падіння рівню оформлення органами митних декларацій й інших типів митних документів.

2.3 Оцінка впливу митної політики на економіку України

Митна політика держави та діяльність митних органів відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки країни, а також дуже впливають на національну економіку. Вплив на економічну сферу виявляється, як безпосередньо, так й опосередковано.

Відкритість економік країн, висока роль зовнішньоторговельної діяльності та зовнішньоекономічних зв'язків сприяють як економічному розвитку держав, так й виникненню правопорушень, пов'язаним з несплатою митних платежів, переміщенням контрафактних товарів, появою та збільшенням потоків

контрабанди. У зв'язку з цим виникає потреба у забезпеченні економічної безпеки держави, у реалізації якої беруть участь митні органи.

Прикладами реалізації ролі митних органів, як представників реалізації митної політики держави, у забезпеченні економічної безпеки країни можуть бути:

1) забезпечення стабільності поповнення доходної частини державного бюджету, як приклад реалізації фіскальної функції;

2) захист внутрішнього ринку від контрафактних товарів та запобігання контрабанді.

Правоохоронна функція митної політики перешкоджає розвитку тіньової економіки країни, та навіть зберігає цінні ресурси та товари від незаконного експорту там. Фіскальна функція дозволяє формувати бюджет країни, тим самим реалізується підтримка безпосередньо самої економіки, а також факторів, що впливають на неї. Крім цього, митна політика не допускає формування у національної економіки залежності від імпорту продукції й тим самим захищає вітчизняне виробництво, а також захищає економіку від інших загроз.

В сучасних умовах розвитку ринкової економіки та лібералізації зовнішньоторговельних відносин, доходи держави від здійснення зовнішньоекономічної діяльності відіграють важливу роль в процесі мобілізації фінансових ресурсів у Зведеному бюджеті України. Базу формування надходжень від здійснення зовнішньоекономічної діяльності в країні становлять митні податки та збори, що обумовлено тим, що мито – це один з ключових інструментів, які використовую держави в процесі регулювання ЗЕД та реалізації митно-тарифної політики.

Слід зазначити значну ступінь залежності фінансового становища країни від обсягів податкових надходжень, які являють собою значну частку в надходженнях Державного бюджету України. Крім того, стягнення митних податків має дуже помітне значення в контексті здійснення регулювання економічного розвитку держави.

Проведення аналізу динаміки обсягів та структури митних надходжень України до Державного бюджету за останні роки представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Динаміка обсягів митних платежів до Державного бюджету України за період 2020–2022 рр., млрд. грн.

Стаття доходів бюджету	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Загальна сума надходжень до Державного бюджету України	534,7	357,1	339,2
Сума ПДВ з вироблених в Україні товарів	108,1	84,2	70,7
Сума ПДВ з товарів, ввезених на територію України	138,8	207,3	96,6
Обсяг акцизного податку з ввезених підакцизних товарів в Україну	24,3	16,9	8,9
Сума акцизного податку з вироблених підакцизних товарів в Україні	38,8	28,1	21,4
Сума ввізного мита	39,9	13,3	12,4
Сума вивізного мита	0,4	0,2	0,1
Сума єдиного збору	0,2	0,2	0,1

Джерело: складено на основі [50]

Згідно представленим даним, протягом досліджуваного періоду сума коштів, які держава змогла залучити з податкових надходжень зменшилась майже вдвічі, в той же час, незважаючи на таку динаміку, дані щодо митних надходжень є досить нестабільними, що вказує на те, що незважаючи на постійну модернізацію всієї системи стягування митних платежів та вдосконалення митної політики, наявний фіскальний потенціал митних платежів є використаним не в повному обсязі, що обумовлено наявністю податкових пільг, значними обсягами ухилень від сплати, наявністю недоліків в процесі адміністрування, значними сумами податкової заборгованості тощо. Таким чином, податки та платежі виконують основну роль в процесі реалізації державою функції щодо регулювання перебігу економічних процесів та розвитку національної економіки, адже частка податкових надходжень у доходній частині державного бюджету України становить близько 82%.

Проведення горизонтального аналізу податкових надходжень з міжнародної торгівлі й проведення Україною зовнішніх операцій до Державного Зведеного бюджету дозволяє простежити динаміку показників, які представлено в таблиці 2.7

Таблиця 2.7 – Горизонтальний аналіз податкових надходжень з міжнародної торгівлі й зовнішніх операцій України до Зведеного бюджету у період 2018-2022 років

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Обсяг податкових надходжень з міжнародної торгівлі й зовнішніх операцій, млн грн	24541,81	27076,62	30086,00	30406,50	20370,98
Абсолютна зміна, млн грн	4170,83	2534,81	3009,38	320,5	-10035,52
Темпи приросту показника, %	20,47	10,33	11,11	1,06	-33,01
Середній курс гривні до дол. США	26,60	27,20	25,85	26,96	36,55
Суми ЄП, млн. дол. США	922,62	995,46	1163,87	1127,84	797,29
Абсолютна зміна, млн. дол. США	125,33	72,84	168,41	-36,03	-330,55
Темпи приросту показника, %	15,72	7,89	16,92	-3,09	-29,31

Джерело: складено на основі [51]

З наведених даних бачимо, що до війни простежувалась тенденція щодо поступового зростання обсягів податкових надходжень з міжнародної торгівлі й зовнішніх операцій як у гривневому вираженні, так й в іноземній валюті (в доларах США). Так, середньорічне зростання таких надходжень становило близько 2508,88 млн. грн. Найбільші відхилення у сумах надходжень з податків на операції з міжнародної торгівлі й зовнішніх контрактів спостерігалися в 2020 році, що було обумовлено, перш за все, певним зміцненням в цей період національної валюти на міжнародному фінансовому ринку. В той же час, найменше відхилення порівняно з показником попереднього року можна було спостерігати в 2020 році. Таке становище можна пояснити впливом світової кризи, що виникла через цінові війни на нафту та енергоносії між Росією й країнами ОПЕК, а це стало причиною обвалу

всіх міжнародних фондових бірж. В 2022 році простежується стрімке падіння всіх показників, що обумовлено воєнним станом в країні та падінням економіки.

Так, одна з основних причин, які спричинили негативний вплив на обсяги надходження з податків з міжнародної торгівлі й зовнішніх операцій до державного бюджету України в 2020-2021 роках стали запровадження карантинних обмежень на території України, а це призвело до вимушеного зниження діяльності більшості платників податків.

На рисунку 2.2 наочно продемонстровано показники щодо перевиконання або недоотримання податкових надходжень до Державного бюджету України з міжнародної торгівлі й зовнішніх операцій.

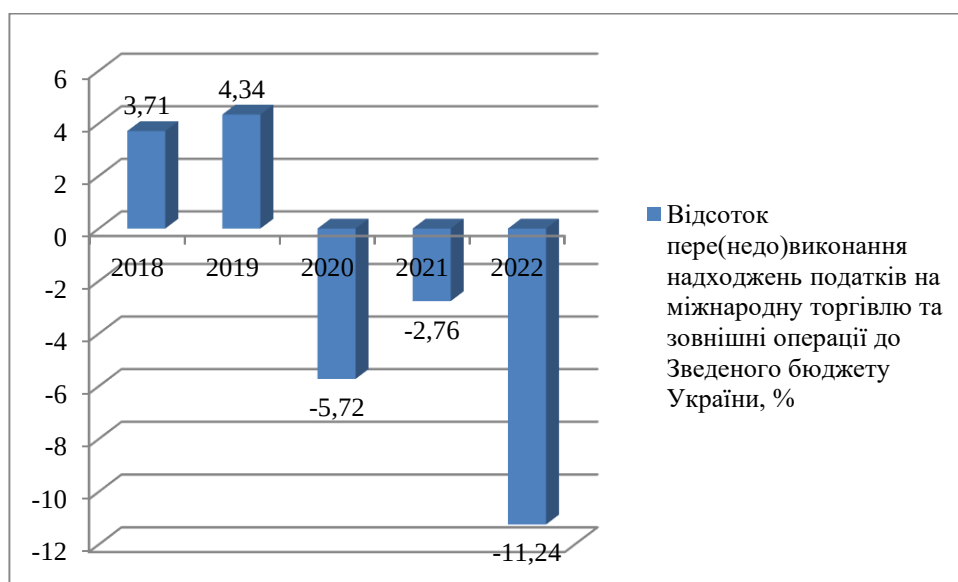

Рисунок 2.2 – Оцінка основних показників перевиконання чи недовиконання бюджету України з податкових надходжень на зовнішні операції й міжнародну торгівлю у період 2018–2022 років, %

Джерело: складено на основі [52]

Таким чином, в 2018–2019 роках можна було простежити незначний рівень перевиконання обсягів податкових надходжень з міжнародних операцій до дохідної частини Зведеного бюджету України. Середнє значення цього показника становило 4,02% перевиконання щорічно, проте вже з 2020 року р спостерігається недовиконання державного бюджету в контексті залучення податкових надходжень з міжнародних торгових операцій й інших зовнішніх операцій, основна

причина чого полягала в поширенні корона вірусної інфекції й запровадженні карантинних обмежень в Україні. В 2022 році показник є вкрай негативним через зниження показників зовнішньої торгівлі України, як реакції на окупацію територій та зміну торгових векторів.

На сьогоднішній день існує багато проблем, що перешкоджають досягненню лібералізації зовнішньоторгівельних відносин та посиленню міждержавних економічних зв'язків України, вони стримують можливість зростання національної економіки, інтегрування України до єдиного всесвітнього господарського комплексу, зокрема: наявність прикордонних формальностей, недосконалість адміністративних умов та значних відмінностей в митному й податковому режимах України та країн ЄС, відмінність в технічних, санітарних й екологічних нормах та стандартах, що запроваджено в Україні й європейських країнах [53, 54].

При цьому існує низка проблем, які негативно впливають на економіку країни, а саме, недосконалість митного та податкового законодавства, ухилення від сплати митних платежів, корупція, що сприяє трафіку контрабанди та розвитку тіньового сектора, помилки у наданні пільг, несвоєчасне стягнення штрафів. Для вирішення існуючих проблем необхідно модернізувати митне законодавство, прискорити цифровізацію та застосування сучасних технологій, удосконалити та розвинути систему електронного документообігу, розробити механізм використання способів та засобів накопичення та обробки інформації. Зазначені заходи сприяють розвитку митних органів, та навіть підвищенню ефективності своєї діяльності, що у своє чергу позитивно позначиться на економіці країни.

Основним центром уваги держави в сучасних умовах має стати здійснення пошуку найбільш спрощених процедур в процесі оформлення товарів, продукції та вантажів, які перетинають митний кордон України. Такі заходи можуть стати чинником, який стимулюватиме розвиток українських товаровиробників, адже саме підвищення загального рівня ефективності митної політики й якість здійснення операцій з митного контролю чинить безпосередній вплив на створення необхідних умов для товаровиробників й дозволяють їх виходити на зовнішні

ринки, що, в свою чергу, позитивно впливає на наповнення Державного бюджету й розвиток національної економіки. Таким чином, в умовах широкомасштабного вторгнення РФ в Україну та переорієнтації вітчизняної економіки, необхідним стає формування заходів, спрямованих на надання позитивно впливу на показники роботи Державної митної служби в Україні та активізацію зовнішньої торгівлі.

Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну позначилось на статистичних показниках митної діяльності в Україні. Відбулось значне скорочення експортних можливостей України через блокування кораблями російського флоту українських портів, поширенням бойових дій на майже третину території України, які розгорнулися у східній й південній частині країни, що викликало масштабний логістичний колапс. Так, згідно даним Міністерства економіки України обсяги березневого експорту України становили 2,7 млрд дол.. США (тобто скоротились на 50% порівняно з лютневим обсягом) й імпортні операції склали 1,8 млрд дол.. США (тобто становили лише 30% від обсягів у лютому цього ж року). Четверту частину експортних товарів складає залізна руда, в той час як експортування металів було майже припинено. Обсяги експорту сільськогосподарських товарів та продукції були знижені вчетверо у порівнянні з показниками лютого 2022 року [55].

Морську логістику (за інформацією, близько 62%³ від попереднього обсягу загальної вартості товарів в доларах США, які були експортовані протягом 2021 року) було фактично припинено через блокаду морських портів Росією. Також відбулось значне ускладнення залізничних (12%) й автомобільних (23%) перевезень. В перші тижні війни масова евакуація українців стала причиною черг на західних митних пунктах, утворення автомобільних пробок та поява черг на 5-6 днів, встановлення численних внутрішніх блок-постів викликали затримку руху товарів, в той час як українська залізниця була сильно перевантажена евакуаційними рейсами, а простір для здійснення комерційних перевезень товарів залишився досить невеликим.

Скорочення обсягів імпорту відбулось не тільки через наявність логістичних проблем й скорочення попиту, й також через заборону здійснення

некритичних імпорتنих операцій, яку запровадив Національний банк України з метою уникнути волатильності валюти. Було дозволено здійснювати імпорт лише тих товарів, які було визнано «критичними», що входили до спеціального списку, й також державні операції. Слід зазначити, що незважаючи на розширення списку «критичних товарів», відбувається значне пригнічення споживчого й інвестиційного попиту, що не дозволяє імпорту відновлювати довоєнні обсяги рис. 2.3.

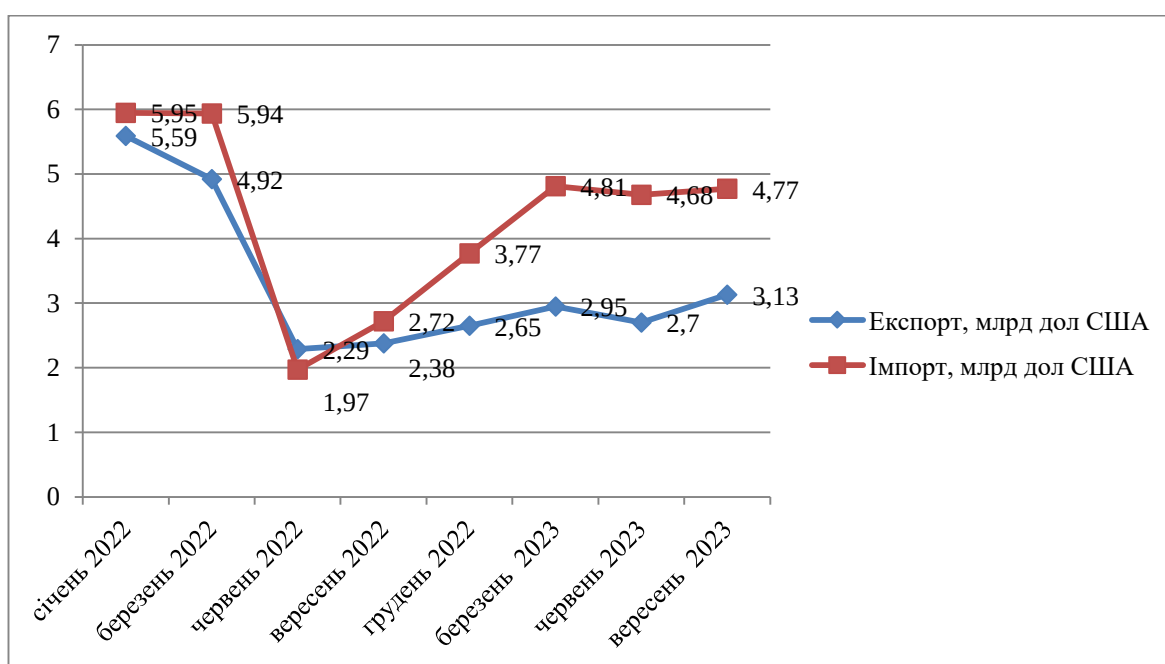

Рисунок 2.3 – Динаміка зовнішньоекономічної діяльності України у 2022-2023 роках

Джерело: складено на основі [56]

З даних, представлених на рисунку 2.3, через блокаду портів й окупацію багатьох територій України, на яких працювали підприємства, що виготовляли основну частину експортної продукції. Так за час війни станом на березень 2022 року обсяги експортних операцій зазнали зменшення більше ніж на 66,89%, в той же час обсяг імпорتنих операцій – скоротився в Україні на 53,36%. Слід зазначити, що в даний момент ні обсяги експортних операцій, ні імпорتنих, незважаючи на незначні прирости не змогли відновитися до значень довоєнного періоду.

Використання статистичної інформації про обсяги експортних операцій в Україну з даних країн-сусідів й основних найбільших партнерів в торгівій сфері нашої держави, й також розгляд статистики, оприлюдненої Національним банком України про імпорتنі операції можна розрахувати приблизні показники вартості контрабандних товарів, переміщених протягом 2022 року методом відкидання тих значень розбіжностей статистичних даних, що не перевищують значення 10%, що обґрунтовано безпосередньою близькістю розташування майже всіх досліджуваних країн до митних кордонів України. Отримані результати проведеного дослідження представлено у вигляді таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Аналіз дзеркальної митної статистики України й країн-найбільших торгових партнерів щодо обсягів імпорту в 2022 році

Країна-партнер	Показники статистики України щодо обсягів імпорту, млрд дол США	Показники статистики країни-партнера щодо обсягів експорту товарів, млрд дол США	Виявлена сума різниці, млрд дол США
Німеччина	2,230	2,735	-0,485
Польща	1,990	4,120	-2,130
Франція	0,664	0,808	-0,144
Словаччина	0,379	0,647	-0,268
Угорщина	0,368	1,288	-0,920
Румунія	0,378	0,445	-0,067
Молдова	0,072	0,251	-0,179
Загалом	6,096	10,289	-4,193

Джерело: складено на основі [57-60]

Представлені данні є свідченням того, що не зважаючи на введення воєнного стану в нашої країні, наявність митних й податкових пільг, обсяги необлікованих імпортних переміщень товарів в Україну протягом 2022 року становили близько 4,193 млрд дол США, тобто майже 153,5 млрд грн (відповідно до курсу НБУ). Такі обсяги є особливо значними в умовах зменшення загальних обсягів зовнішньоторгового обороту України на 25% у порівнянні з показниками

минулого року. Врахування всіх податкових платежів на операції з зовнішньоекономічної діяльності сумою 153,5 млрд грн на необлікований імпорт 30% тобто 46 млрд грн., які б могли поповнити державний бюджет України, а за рік ця сума становить еквівалент щомісячному обсягу податкових надходжень до дохідної частини державного бюджету України.

Отже, представлення проведених в таблиці розрахунків, дозволяє зробити висновок про недостатній рівень ефективності контрольної діяльності митних органів, адже можна спостерігати наявність фактів заниження реальної митної вартості товарів, підміну інвойсів й також низку інших порушень встановлених митних правил, на які не було надано відповідної реакції з боку не лише митних органів а й також з боку правоохоронної системи в Україні. Крім того, необхідним є розгляд показників статистики щодо значних обсягів не облікованих експортних операцій та наявність фактів заниження реальних сум митної вартості експортних товарів (дані представлено в табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Аналіз дзеркальної митної статистики України й країн-найбільших торгових партнерів щодо обсягів імпорту в 2022 році

Країна-партнер	Показники статистики України щодо обсягів експорту, млрд дол США	Показники статистики країни-партнера щодо обсягів імпорту товарів, млрд дол США	Виявлена сума різниці, млрд дол США
Німеччина	0,82	1,80	-0,98
Туреччина	1,27	1,83	-0,56
США	0,41	0,88	-0,47
Чехія	0,56	0,74	-0,18
Болгарія	0,72	0,96	-0,24
Загалом	3,76	6,20	-2,44

Джерело: складено на основі [57-60]

Згідно представленим даним, обсяг заниження реальної вартості експорту з України у відповідності до використаного методу дзеркального порівняння статистичної інформації, у 2022 році становив близько 2,44 млрд дол США.

Слід зазначити, що в процесі здійснення аналізу фактів заниження реальної вартості експортних операцій методом дзеркального порівняння статистичної інформації може виявитись певна некоректність результатів через те, що країнами-імпортерами українських експортних товарів може бути не облікований імпорту у повному обсязі. Проте, спираючись на аналіз динаміки індексу сприйняття корупції в країнах, Україна посідає 122 місце, а найнижчий показник з досліджуваних країн має Туреччина – вона знаходиться на 96 місці, а Болгарія посідає за цим індексом 78 місце в рейтингу [61]. Таким чином, рівень довіри до представленої інформації цих країн є вищим, ніж до вітчизняних даних.

Таким чином, проведення аналізу ефективності митної політики України дозволило виявити такі проблеми національної митної політики:

- переміщення частини товарів через митний кордон України відбувається з приховуванням певної інформації від контролюючих та фіскальних органів а також як контрабанда;
- наявність великої кількості правопорушень, зокрема й сфері інтелектуальної власності;
- система митного контролю не відповідає існуючій системі сучасних стандартів й пропускній спроможності;
- наявність значної кількості шахрайських та корупційних схем, що існують у системі державного управління в сфері митної справи;
- значний рівень тінізації операцій в зовнішньоекономічній діяльності українських підприємств тощо.

У 2022 році значний негативний вплив спричинило вторгнення в Україну російської армії, що викликало закриття багатьох кордонів, значне погіршення економіки та розрив багатьох ланцюжків поставок, тому у 2022 році перевезення впали порівняно з попереднім роком на 2,6 млн. од.

Отже, підсумовуючи проведений аналіз можна сказати про недостатню ефективність митної політики України під час запровадження в країні воєнного стану, що не дозволяє повною мірою забезпечити максимальний рівень прозорості здійснення експортно-імпортних операцій.

РОЗДІЛ 3

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1 Сучасні виклики митної політики України

Інтенсифікація інтеграційних процесів сприяє активізації міжнародних зв'язків, зокрема, й у сфері торгівлі, що виводить її на нові рубежі. В той же час це створює низку нових викликів й загроз для національної митної безпеки, одним з невід'ємних компонентів якої є здійснення митно-тарифного регулювання. Україна є активним учасником цих процесів, отже постає необхідність адекватного реагування й проведення змін у даній частині міжнародних економічних відносин. Такі умови визначають необхідність підвищення рівня ефективності державної митної політики у частині здійснення митно-тарифного регулювання експортних й імпорتنих торгових операцій.

В Україні сьогодні спостерігаються активні внутрішні і зовнішні інтеграційні процеси, що проводяться державою, пов'язані зі вступом у різні міжнародні економічні та політичні структури; проводяться економічні реформи, створені задля розвитку власного ринку України і залучення іноземних інвестицій тощо. Всі ці фактори вимагають від держави прийняття рішень, результатом яких стало б створення сучасної митної служби, яка має необхідні компетенції та можливості для ефективного вирішення конкретних завдань, наприклад:

- забезпечення повного та своєчасного надходження доходів від зовнішньоекономічної діяльності до бюджету держави, а також посилення контролю за експортом та імпортом товарів;
- активну участь у розробці та реалізації заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також формуванні митної політики;
- активну участь у розробці зовнішньоторговельної політики;

– співпраця та взаємодія з іншими органами державної влади, спрямовані на ефективну протидію та боротьбу з митними правопорушеннями та злочинами.

Вирішення зазначених завдань, як показує аналіз діяльності митних органів, нині викликає велику кількість труднощів. Все зростаюча кількість видів зовнішньоекономічної діяльності, а також їх обсяг, що збільшується, змушують говорити про необхідність модернізації митної служби, адаптацію її до умов, у яких на глобальній арені постійно змінюються завдання, обставини їх виконання, правові норми, стандарти, процедури, правила, а також характер та умови зовнішньої політики України.

Сьогодні національна митна політика є досить недосконалою, про що свідчить низка таких фактів:

– переміщення частини товарів через митний кордон України відбувається з приховуванням певної інформації від контролюючих та фіскальних органів а також як контрабанда;

– наявність великої кількості правопорушень, зокрема й сфері інтелектуальної власності;

– система митного контролю не відповідає існуючій системі сучасних стандартів й пропускній спроможності;

– наявність значної кількості шахрайських та корупційних схем, що існують у системі державного управління в сфері митної справи;

– значний рівень тінізації операцій в зовнішньоекономічній діяльності українських підприємств тощо [62, с. 165].

На наш погляд, будь-яка сучасна держава, декларуючи і проголошуючи принцип відкритої економіки, має разом з цим прагнути зменшення ступеня втручання інших держав у власну економічну діяльність, наприклад, за допомогою заходів жорсткого протекціонізму. Вжиття таких заходів є вкрай важливим, оскільки ефективність та результативність державної митної політики повністю залежать від того, наскільки між державою та організаціями – учасниками зовнішньоекономічної діяльності буде досягнуто політичного, економічного та правового консенсусу, а також від того, наскільки далеко готовий піти

законодавець, щоб скоригувати та сконструювати норми митного права з метою їх максимальної відповідності ідеї балансу інтересів усіх сторін, що беруть участь.

Слід також окремо сказати про митні платежі, які є важливою складовою державного бюджету, які завжди перебувають у зоні ризику через те, що деякі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності здійснюють таку діяльність злочинним шляхом.

До чинників злочинності цього виду фахівці відносять:

- відмінність структури внутрішньоукраїнських та світових цін;
- форсовану лібералізацію режиму зовнішньоекономічної діяльності, недостатню ефективність експортного та валютного контролю;
- високий рівень криміналізації економічних відносин як фактор використання зовнішньоекономічних зв'язків для легалізації капіталів, одержаних злочинним шляхом [63, с. 118];
- несприятливий інвестиційний клімат;
- протиріччя та прогалини митного законодавства щодо регулювання митних платежів, а також регламентації режиму їх сплати [64].

Аналіз практики впровадження та застосування сучасних технологій митного контролю дозволив нам зробити висновок про те, що, незважаючи на наявний позитивний ефект, досі не вдалося усунути низку недоліків, до яких можна віднести такі:

- не повну автоматизацію діючої системи митного контролю, що не дозволяє звести до мінімуму контакти між учасниками зовнішньоекономічної діяльності та митними органами;
- перевірочні заходи здійснюються не на основі диференціації учасників зовнішньоекономічної діяльності (так званий суб'єктно-орієнтований підхід);
- відсутність у відповідних органів державної влади єдиного програмного забезпечення та спеціалізованих баз даних, які б дозволили звести до мінімуму обсяг інформації, яку запитують митні органи в учасників

зовнішньоекономічної діяльності (іншими словами, відсутність належної взаємодії між органами державної влади).

На нашу думку, оптимізуючим фактором розвитку та вдосконалення митної політики України стала б орієнтація законодавця на пошук та облік збігів основних інтересів держави та інших суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. При цьому не секрет, що головним інтересом таких суб'єктів насамперед є досягнення високих матеріально-фінансових результатів діяльності, пов'язаної з імпортом та експортом товарів і послуг.

Організація здійснення митної політики, її якість та результативність прямо залежать від ступеня збалансованості, збігу економічного інтересу держави та інших суб'єктів, адекватності норм загальнообов'язкової або забороненої поведінки у сфері митної діяльності можливостям досягнення компромісу між інтересами держави та цілями діяльності суб'єктів господарювання, які прямо пов'язані з отриманням прибутку.

Крім того, за досить короткий термін в Україні відбулося становлення митної служби. Створено та вдосконалюється законодавча база митної справи. Сформовано механізми наповнення доходної частини державного бюджету, регулювання зовнішньоекономічної діяльності, боротьби з правопорушеннями у сфері митної справи. Формується розгалужена митна інфраструктура. Завершується становлення системи управління митними органами. Сформовано кадровий склад митної служби. Впроваджуються елементи комп'ютеризації та інформаційного забезпечення у практичну діяльність митних органів.

Аналіз спеціалізованої навчальної та наукової літератури дозволив нам виділити кілька основних недоліків сучасної системи митних органів України. Ці недоліки негативно позначаються на загальному стані економічної безпеки держави:

- 1) не завершено формування системи управління митною службою;
- 2) відсутні ефективні заходи протидії та боротьби з митними правопорушеннями та злочинами;
- 3) недостатня матеріально-технічна оснащеність митної служби;

4) недосконале нормативно-правове забезпечення діяльності митної служби.

Щодо посилення торговельних зв'язків України та ЄС, існують як позитивні, так й негативні моменти. На умовах, інтеграції України з ЄС, для українських виробників губляться ринки у сільському господарстві, машинобудуванні. Крім того, у проекті договору про зону вільної торгівлі зберігається маса вилучень із режиму вільної торгівлі.

Українськими експертами зроблено розрахунки, внаслідок яких вступ України до ЗВТ із ЄС оцінюється падінням практично всіх економічних показників, у т.ч. погіршення умов торгівлі з державами-членами ЄС на 2,5%. При цьому останні мають можливість пом'якшити негативні наслідки такого кроку України через вилучення зі відносин вільної торгівлі, введення захисних заходів, а також технічного регулювання. Внаслідок цих заходів та збільшення імпорту з країн ЄС (15%), який не компенсує деяке збільшення експорту (10%), Україна втрачатиме щорічно до 1,5% ВВП. Позиція українського МЗС з цього питання також є негативною: пріоритет України полягає у якнайшвидшому вступі до Євросоюзу і першим кроком до цього є укладення Угоди про асоціацію, частиною якої є зона вільної торгівлі.

Можливі негативні та позитивні наслідки та переваги для України, які можуть представляти внаслідок вступу до ЄС можна спрогнозувати на основі динаміки торгівлі на сучасному етапі. Так, у процесі інтеграції торгівлі України та країн ЄС існують такі ризики:

- виникнення потреби у залученні значних обсягів ресурсів, зокрема фінансових, з метою адаптації та імплементації європейських нормативно-правових актів у законодавчу базу України;

- посилення конкуренції на внутрішньому ринку України та подальше витіснення національних виробників;

- окремі галузі промисловості України (такі як виробництво машин та обладнання, зокрема, приладів та апаратів, хімічне виробництво, виробництво

гумових та пластмасових виробів) зазнають втрат через низький рівень конкурентоспроможності в короткостроковій перспективі;

- можливе зниження рівня конкурентоспроможності окремих видів сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку України через потужну систему державної підтримки сільського господарства у країнах ЄС;

- можливе зростання показника негативного для України торговельного сальдо та погіршення товарної структури експорту через переорієнтацію українських експортерів на експортні операції з готової продукції на експорт сировинних товарів й напівфабрикатів;

- поява необхідності переоснащувати та змінювати технології виробництва, що призведе до необхідності пошуків нових партнерів та інвесторів для проведення модернізації виробництва та оновлення технологій;

- неможливість надавати захист «молодим» галузям виробництва, якими ще не досягнуто належний рівень конкурентоспроможності та які потребують підтримки з боку держави.

Таким чином, слід відзначити, що всі зазначені нами недоліки та проблеми є перешкодою для вирішення тих різноманітних та багатоаспектних завдань, які стоять перед митними органами України, негативно позначаються на оперативності та якості митного обслуговування учасників зовнішньоекономічної діяльності, створюють проблеми з наповненням доходної частини державного бюджету, призводять до порушень митних правил та збільшення числа митних правопорушень та злочинів.

3.2. Шляхи оптимізації митної політики

Митна політика України виконує різні функції, у тому числі фіскальну та регулюючу. Фіскальна функція зводиться до забезпечення надходжень платежів до

бюджету, які надалі спрямовуються на вирішення державних завдань. Можна вважати, що від пріоритетності тієї чи іншої функції залежить напрям роботи з підвищення ефективності митно-тарифного механізму. З аналізу макроекономічних показників, як-от частка мита у доходній частині бюджету, рівень оподаткування експортно-імпортних операцій та інших можна дійти висновку, що в Україні переважає саме фіскальна спрямованість митного тарифу.

Для того щоб змінити ситуацію та орієнтувати імпортний митний тариф на виконання регулюючої функції, необхідна зміна стратегічних орієнтирів, поступовий перехід від реалізації фіскальної до регулюючої функції мита. Митний тариф завжди відображає ті структурні зміни, що відбуваються в економічній, соціальній та фінансових сферах суспільства, сприяючи зі свого боку подальшому розвитку господарства країни. Для досягнення економічного зростання необхідно вжити низку заходів щодо зміни імпортного митного тарифу.

Підвищення ефективності митної політики можливе при зміні спрямованості митного тарифу з виконання фіскальної на регулюючу функцію. При цьому в рамках створення умов економічного зростання можна виділити декілька напрямків.

Одним з основних напрямів розвитку митної політики є оптимізація абсолютного обсягу ставок мит. Практика свідчить, що високі ставки мит ефективні лише в тому випадку, коли необхідно обмежити ввезення тих чи інших товарів. Якщо така мета не ставиться, високі ставки не сприяють веденню чесного бізнесу і, зрештою, призводять до скорочення сум митних платежів. Відносне зниження рівня ставок мит сприятливо позначається на зовнішньоторговельній діяльності та дозволяє збільшити надходження до бюджету.

Сьогодні вкрай актуальним питанням є активізація ввезення в Україну технологічного обладнання через високий знос основних фондів на більшості українських підприємств. Слід зазначити, деякі види устаткування в Україні не виробляються, але вкрай необхідні для технічного переоснащення вітчизняних підприємств до сучасного технологічного рівня. Тому необхідно зниження (а

можливо, й повне скасування) мит на імпортоване технологічне обладнання, особливо на унікальне, не вироблене в Україні.

Загалом, при розробці пропозицій щодо рівня ставок ввізного мита, доцільно виходити з таких положень:

- дотримання принципу ескалації митного тарифу, що полягає в тому, що ставки ввізного мита на більшість готових виробів повинні бути вищими від ставок на сировину або комплектуючі елементи, з яких вони виготовляються;

- необхідність оподаткування мінімальними ставками ввізного мита технологічного обладнання та сировинних матеріалів, виробництво яких у Україні відсутнє й в найближчій та середньостроковій перспективі не планується.

Аналіз показує, що на сучасному етапі існують передумови для наукового обґрунтування ставок мит. Сьогодні на світових ринках зберігається не зовсім сприятлива ситуація для вітчизняної експортної продукції, але це поки що дозволяє змінити спрямованість митного тарифу з фіскальних імпорتنих мит на регулюючі. В даний час необхідні нові заходи стимулювання економіки країни і одним із них може стати тарифна політика. Основним напрямом митно-тарифного регулювання має стати вибірковий протекціонізм (встановлення мегатарифів) для потенційно конкурентних галузей економіки при загальному зниженні ставок мит, який можна досягти за допомогою наукового обґрунтування розміру митних тарифів. Необхідно поступово переходити до використання пікових значень мит за певними товарами, виробництво яких особливо важливе для економіки країни. Компенсувати надвисокі ставки для недопущення підвищення загального оподаткування можна зниженням ставок ввізного мита на сировинні товари.

Дуже важливо провести аналіз сучасного стану галузей та вибрати з них ті, які потребують захисту. Аналіз має враховувати також важливість галузі господарства країни. Слід зазначити, що сукупна конкурентоспроможність кінцевої продукції складається не тільки з її власної конкурентоспроможності, але залежить й від проміжних продуктів, тарифний захист яких повинен бути на певному рівні. Таким чином, необхідно звернути увагу на тарифну ескалацію. Як

показали дослідження, в Україні тарифна ескалація перебуває в дуже низькому рівні проти іншими.

Ескалація українського митного тарифу за деякими галузями в кілька разів менша за ту, що використовується в розвинених країнах. Активне застосування ескалації митного тарифу сьогодні фактично не застосовується через галузі з низьким ступенем обробки, які потребують тарифного захисту. Однак вихід полягає в тому, що можливо збільшити розрив в оподаткуванні сировини та напівфабрикатів. Для стимулювання переорієнтації виробництва на готову продукцію можливе використання ескалації на етапі напівфабрикату – готова продукція.

Цікавою є інша сторона ескалації – використання зворотної ескалації під час експорту. Зворотна ескалація – це зниження ставок тарифу з підвищенням ступеня обробки товарів, що вивозяться. Важливою вимогою для розробки ефективного механізму митно-тарифного регулювання є ведення постійного моніторингу та аналізу наслідків зміни ставок митного тарифу. Такий аналіз дає можливість співвідносити зміну системи під впливом зміни тарифних ставок, а також дозволяє аналізувати споживчу та виробничу еластичність до варіації митного тарифу. Якщо виробництво та споживання має високий ступінь еластичності до змін митного тарифу, це дозволяє говорити про можливість промислового зростання. Таким чином, регулюючий ефект від зміни ставок митного тарифу буде досягнутий. В іншому випадку можна говорити про фіскальну функцію мита більшого, ніж захисної.

Іншим напрямом вдосконалення митної політики в сфері митно-тарифного регулювання є підвищення ефективності опису та класифікації товарів відповідно до ЗЕД. Нині однією з значних процедурних питань є досягнення однаковості, однозначності і адекватності класифікації товарів, переміщуваних через митний кордон відповідно до класифікації ЗЕД. Одне з основних завдань класифікації товарів – забезпечити декларування товарів у своїх товарних позиціях з метою повного стягнення митних платежів та застосування заходів нетарифного регулювання.

Нині всі розвинені країни використовують уніфіковану гармонізовану систему. Україна для врахування своїх інтересів може використовувати деталізацію лише на рівні національної товарної номенклатури. Саме на цьому рівні потрібно виділяти товари, які відіграють важливу роль для внутрішнього споживчого чи виробничого ринку. Така деталізація дозволить забезпечити додатковий тарифний захист потрібних товарів. У ряді випадків, коли необхідно забезпечити ввезення товарів, така деталізація дасть можливість забезпечити їх вільне ввезення з метою використання на внутрішньому ринку. Сьогодні цей економічний інструмент використовується не повною мірою і це не дозволяє реалізувати адресний захист певних товарів, високе оподаткування яких не дозволяє ввозити необхідні компоненти для внутрішньої доопрацювання.

Для вдосконалення процедури опису та класифікації товарів та досягнення однозначності інтерпретації тексту товарних позицій пропонується дати визначення термінів, що використовуються, тому необхідно доповнити примітки до товарних субсубпозицій, чи чітко визначити терміни у законодавстві. Таке розмежування можна визначати не тільки за значенням вироблених технологічних операцій, але й також враховувати частку, доданої цими операціями, вартості.

Наступним напрямом удосконалення митної політики України є вдосконалення системи надання тарифних преференцій. Українська преференційна система спрямована на створення рівних можливостей для реалізації товарів із країн із різними рівнями розвитку на ринку країни. Система тарифних преференцій полягає у зниженні тарифних ставок залежно від розвитку країни. Хоча законодавством передбачено, що українська система тарифних преференцій має бути орієнтована на найменш розвинені країни, що розвиваються, проте насправді тарифні преференції найчастіше зумовлені політичними, а не економічними підставами. Необхідно надавати тарифні преференції тільки найменш розвиненим або країнам, що розвиваються, причому надання преференцій країнам, що розвиваються і найменш розвиненим, має бути зумовлене суто економічними розрахунками.

В Україні застосовується система розмежування країн за критеріями, які використовують високорозвинені країни. Причому критерієм віднесення країн до того чи іншого списку є економічні показники, пов'язані з рівнем розвитку та доходами. Однак у ряді випадків виходить, що Україна надає тарифні преференції країнам, економічний розвиток яких перебуває на рівні вище за український. Преференції необхідно надавати лише тим країнам, економічний розвиток яких знаходиться на рівні нижчому щодо національного розвитку.

На підставі економічного аналізу необхідно скласти списки країн, що розвиваються, виділяючи ті країни, які досягли вищого, порівняно з національним, рівня розвитку. При цьому економічно можна було б доповнити наявний перелік преференційних товарів товарами більшої ступеня обробки, для розвитку їх виробництва в країнах, що розвиваються, що згодом може позначитися на підвищенні зовнішньоторговельного обороту.

Для контролю за достовірністю підтвердження країни походження партій товару, надання сертифіката про походження за якими зараз не потрібно, необхідне ухвалення низки нормативно-правових актів, які б розглядали такий критерій як регулярність поставок. Саме регулярність постачання має розглядатися як критерій необхідності надання сертифікату про походження товару. Такий підхід буде перешкоджати ухилянню від сплати мит через розбивку партії на постачання, без необхідності доводити їх походження і дасть можливість підвищити ефективність митного контролю товарів, що походять з країн, що розвиваються і найменш розвинених. Митна вартість товарів визначається декларантом згідно з методами визначення митної вартості та заявляється у митний орган при декларуванні товарів. Митна вартість товарів, що заявляється декларантом, та відомості, що надаються їм, що стосуються її визначення, повинні ґрунтуватися на достовірній та документально підтвердженій інформації.

Однак у ряді випадків учасники ЗЕД прагнуть знизити митну вартість для уникнення сплати митних платежів. Митна ціна залежить від багатьох властивостей угоди, тобто є величиною нестабільної, що залежить від цінових коливань, сезону, умов постачання та страхування вантажу. З цього випливають

різні варіанти уникнення справжнього значення, сформованого витратами на виробництво і доставку іноземного товару до вітчизняного споживача.

Правила оцінки товарів у митних цілях, які в Україні, базуються на нормах міжнародного законодавства, але мало ефективні. Комплекс додаткових заходів для контролю за достовірністю відомостей про митну вартість при імпорті товарів дуже обмежений й зводиться головним чином до аналізу баз даних про вартість товарів на світових ринках, торгових майданчиках інших держав або каталогів товарів на внутрішньому ринку. Безліч споживчих показників впливає ціну товару й це обмежує можливості митного контролю. Перехід до використання специфічних ставок, встановлення комбінованих і змішаних ставок в умовах створення регулюючого митного тарифу може розглядатися як можливий захід виходу із ситуації.

Наступним пріоритетним напрямом роботи з удосконалення механізму митної політики є коригування специфічних складових комбінованих ставок, що застосовуються щодо низки товарів, з метою забезпечення адекватності абсолютних розмірів мита, що розраховується за адвалорною та специфічною складовою комбінованих ставок. Слід відмітити, що в середньостроковій перспективі (2 - 4 роки), застосування комбінованих ставок мит буде неминучим, оскільки саме цей вид ставок мит є одним з найбільш ефективних засобів боротьби із заниженням належних до сплати сум митних платежів за рахунок умисного заниження митної вартості товарів

Основна робота щодо комбінованих ставок може бути зосереджена на забезпеченні найбільш повної відповідності між адвалорними та специфічними складовими комбінованих ставок виходячи з реального рівня цін на товари, щодо яких дані ставки встановлені. Практичне використання таких видів мит дозволяє досить ефективно здійснювати вибіркового захист вітчизняних товаровиробників, коли іноземна конкуренція завдає їм істотних збитків. Активізація застосування зазначених мит набуває особливої актуальності у світлі переговорів про вступ України до ЄС.

Розширення практики застосування сезонних мит, наприклад, на сільськогосподарські товари з короткими термінами зберігання, дозволяє уникнути заподіяння можливої шкоди ринкам окремих товарів. Міжнародний досвід свідчить, що сезонні мита знайшли дуже широке поширення у більшості зарубіжних країн, які активно проводять сільськогосподарську політику, пов'язану з підтримкою національних виробників.

Пріоритетним напрямом роботи з удосконалення системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід назвати встановлення диференційованих за своїм рівнем ставок ввізного мита, що застосовуються щодо цілого ряду комплектуючих елементів, призначених для промислового виготовлення окремих товарів.

Ухвалення цих пропозицій дозволить, з одного боку, значною мірою знизити кількість порушень митних правил, що мають місце при ввезенні товарів (зробивши такі порушення економічно недоцільними), а з іншого боку, забезпечити сприятливі умови для діяльності існуючих та розвитку нових вітчизняних підприємств, працюючих у цій галузі.

Слід відзначити, що класифікація товарів за принципом їхнього цільового використання має широке поширення у міжнародній практиці. У митному тарифі країн Європейського Співтовариства протягом тривалого часу використовується диференціація ставок ввізних мит на комплектуючі елементи, призначені й не призначені для промислового складання. При цьому комплектуючі, що використовуються в промисловості, оформляються у більш пільговому режимі – за зниженою ставкою мита. Цей підхід демонструє державну політику щодо стимулювання виробництва на території ЄС, дозволяючи розвивати відповідні галузі промисловості.

Таким чином, практична реалізація запропонованих заходів дозволить сформувати адекватну митну політику та модернізувати механізм митно-тарифного регулювання в контексті приєднання України до ЄС та посилити тарифний захист вітчизняних товаровиробників відповідно до міжнародних економіко-правових вимог.

3.3. Перспективи розвитку митної політики України

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, тривала трансформація інституційної сфери сучасного українського суспільства актуалізують та активують регуляторну функцію інститутів державної влади, зокрема інституту митної служби, покликаних адаптувати різні сфери життя суспільства до нових викликів та умов функціонування.

На національному рівні України процеси зміцнення інституційних можливостей митної служби (нарощування потенціалу) пов'язані з процесом реформ, який починається з всеосяжної оцінки потреб, що веде до аналізу варіантів рішень та їх реалізації, планування, моніторингу та оцінки реформ. Перебуваючи на різних етапах розвитку та діючи у різних правових та адміністративних умовах, кожна країна індивідуально визначає, які механізми застосовувати щодо сприяння торгівлі, та в якому обсязі імплементувати, а також, яким чином реалізувати їх у системі національної економіки.

Практика реалізації міжнародних торговельних відносин довела, що для успішної реалізації процесів полегшення та безпеки торгівлі необхідно застосовувати та керуватися існуючими інструментами спрощення процедур торгівлі. Насамперед йдеться про міжнародні конвенції, регіональні або двосторонні угоди, стандарти та рекомендації, які розроблені міжнародними організаціями, асоціаціями або регіональними органами, а також про передовий досвід та тематичні дослідження [65, с. 74].

Вищевикладене дає підстави припускати, що сучасні тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері митного регулювання в Україні відповідають глобальним тенденціям щодо спрощення процедур міжнародної торгівлі. Розглянемо цей аспект детальніше.

В Україні на національному рівні розвиток механізмів державного управління у сфері митного регулювання пов'язаний зі спрощенням торгівлі, з процесом реформ, який передбачає проходження різних етапів: оцінка потреб →

пошук та аналіз варіантів рішень → їх реалізація → планування → моніторинг → оцінка реформ.

Нами досліджено досвід України з цих питань та виявлено, що в Україні запроваджуються такі нормативні реформи:

- 1) модернізація митної служби;
- 2) єдине вікно;
- 3) електронна митниця;
- 4) безпека ланцюга постачання;
- 5) уповноважений економічний оператор;
- 6) надійний трейдер;
- 7) попередня декларація;
- 8) інтегроване управління кордонами тощо [66, с. 256].

Розглянемо як приклад такий інструмент як «єдине вікно» або «режим одного вікна». Обидва поняття у літературі та нормативних документах використовуються як тотожні. Під режимом одного вікна розуміємо один веб-сайт або термінал посилення на комп'ютерні системи митних і пов'язаних з торгівлею урядових установ, що забезпечують універсальне обслуговування для зацікавлених сторін. Проте, зацікавлені сторони повинні здійснювати кожен процедуру/декларацію окремо [67].

Найбільш поширене визначення «єдиного вікна» наводиться у Рекомендаціях Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН) № 33 [68]: «це система, яка дозволяє представникам сфери торгівлі та транспорту надавати стандартизовану інформацію та документи в єдиний пункт прийому з метою дотримання нормативних вимог щодо імпорту, експорту та транзиту вантажів».

Митна служба в Україні виконує контрольну роль у спрощенні процедур торгівлі. Однак серед своїх стратегічних напрямів розвитку Державна фіскальна служба України визначила свою трансформацію у сервісну службу шляхом розвитку партнерських відносин з громадянами та бізнесом та надання їм високоякісних сервісів, що неможливо без імплементації глобальних механізмів та інструментів, зокрема ЄЕК ООН та Світової митної організації (ВТамО). Тому

«єдине вікно» може стати одним із таких високоякісних державних сервісів для торгівлі, справді важливим інструментом полегшення процедур торгівлі. При його ефективному використанні можливо суттєво спростити процедури та формальності, пов'язані з наданням документів та збором даних, тим самим надаючи можливість економити час та ресурси.

Аналізуючи передові практики впровадження зазначеного інструменту, які представлені на офіційних сайтах ВТамО та ЄЕК ООН, можна констатувати, що для України головними перевагами імплементації єдиного вікна можна визнати такі:

- для держави: зростання державних доходів, дотримання встановлених правил, ефективніший та раціональніший розподіл ресурсів, Поліпшення торгової статистики;
- для суб'єктів ЗЕД: швидша митна очистка, прозоріший, передбачуваний і бюрократизований процес митного оформлення;
- для митної служби: більш ефективна робота персоналу, завдяки вдосконаленій інфраструктурі, зростання мит, більш структуроване та контрольоване митне середовище та більш професійне ставлення співробітників до своїх обов'язків;
- для економіки в цілому: більш прозора і ефективна діяльність органів влади, зниження рівня корупції у зв'язку з обмеженими можливостями щодо фізичних контактів.

Україна приєдналася до Конвенції МДП. Таким чином, почалося впровадження потужного міжнародного інструменту, призначенням якого є спрощення світової торгівлі. Щодо уповноваженого економічного оператора та надійного трейдера відповідно до статті 15 Митного кодексу та Постанови Кабінету Міністрів України №447 до обраних надійних трейдерів або уповноважених економічних операторів застосовуються спрощені процедури. В Україні надійні трейдери поділяються на три категорії: ті, хто отримав сертифікат надійності та безпеки; ті, хто одержав сертифікат на спрощення митних процедур; і ті, хто отримав обидва сертифікати. Першим надається право надавати менше

інформації митним органам щодо ввезення/вивезення товарів на митну територію України, а також дозволено спеціальне спрощення на тимчасове зберігання товарів, зняття митних пломб без дозволу митних органів за певних умов, відбування товарів із приміщення, відкритих та закритих майданчиків економічного оператора без їхнього пред'явлення для митного контролю.

До другої групи застосовується режим митного контролю, який надає право на тимчасове зберігання товарів на складах без дозволу митного органу, звільнення від надання гарантій, митне оформлення товарів у приміщенні оператора, подання єдиної митної декларації, якщо протягом певного періоду товари ввозяться або вивозяться одним і тим самим оператором у межах одного й того ж міжнародного договору.

Третя група користується особливою пільгою на тимчасове зберігання товарів: зняття митних пломб без дозволу митних органів за певних умов, тимчасове зберігання товарів на складах без дозволу митного органу, а також звільнення від надання гарантій. Зміни у торговельних процесах та процедурах, що відбулися в Україні, стосуються також попередніх рішень (див. Митний кодекс), які можуть бути видані за класифікацією товарів; походження товарів; розміщення товарів у певних митних режимах.

Наш висновок про те, що сучасні тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері митного регулювання в Україні відповідають глобальним тенденціям щодо спрощення процедур міжнародної торгівлі, підтверджується наступним фактом: важливим механізмом державного управління у сфері митного регулювання слід визнати механізми визначення ефективності та критеріїв оцінки порядку перетину кордону .

В ході дослідження визначено, що СОТ, СОТ, ЄЕК ООН та інші міжнародні організації прагнуть визначити та узгодити відповідні кращі практики, які в подальшому вони рекомендують країнам як кращі засоби демонстрації та/або реалізації конкретних зобов'язань. Таким чином, як глобальні тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері митного регулювання можна визнати:

1) узгодженість роботи міжнародних організацій у питаннях розробки та просування уніфікованих стандартів у ключових сферах, що стосуються міжнародної торгівлі;

2) прагнення до пошуку / розробки добровільних та гнучких механізмів.

Отже, узагальнюючи, зазначимо, що у митному середовищі активно простежуються сучасні тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері митного регулювання в Україні, а саме:

- трансформація ДФС з контролюючого фіскального органу у сервісну службу шляхом розвитку партнерських відносин із громадянами та бізнесом та шляхом надання їм високоякісних послуг;

- наближення митних процедур, інформаційної системи ДФС до світових стандартів (спрощення митних формальностей, зокрема скорочення часу на оформлення вантажів тощо);

- підвищення рівня комерційної та інвестиційної привабливості українських портів та ін.);

- адаптація під національні потреби та запровадження міжнародних інструментів інституційного розвитку митних адміністрацій;

- адаптація глобальних інструментів спрощення світової торгівлі та їх імплементація у національному контексті.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що сучасні тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері митного регулювання в Україні відповідають глобальним тенденціям щодо спрощення процедур міжнародної торгівлі.

3.4. Рекомендації щодо покращення ефективності митної політики

Хронічною проблемою української економіки є наявність постійного від'ємного торгового балансу країни. Таке несприятливе становище в зовнішньо-

торгівельній сфері потребує розроблення ефективної митно-тарифної політики, направленої на стимулювання експортних операцій. В таких умовах, на нашу думку, необхідним є виділення пріоритетних шляхів щодо підвищення ефективності митної політики та вдосконалення системи митно-тарифного регулювання в державі.

По-перше, необхідним стає здійснення диференціації митних ставок та платежів (запровадження мінімальних ставок мит на переміщення матеріалів, сировини, комплектуючих; встановлення максимальних митних ставок на готові вироби). Це створить більш привабливі умови розвитку вироблення багатьох товарів вітчизняними виробниками в Україні у порівнянні з їх імпортними аналогами, й також такий захід направлений на стимулювання до перенесення виробничих потужностей інших країн на територію України й розміщення в межах нашої держави.

Пріоритетним заходом вдосконалення митної політики України в сучасних умовах є продовження проведення роботи в частині подальшого зниження митних ставок на ввезення технологічного обладнання, що не має українських аналогів, при цьому перевага має бути наданою імпорту такої високотехнологічної продукції та технологій, використання яких знатне підвищувати рівень конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників.

По-друге, необхідним стає уніфікація й систематизація переліку товарної номенклатури у відповідності до сучасних міжнародних (зокрема, європейських) стандартів, адже відомими є випадки здійснення декларування товарів не у відповідності до свого коду, що дозволяє сплачувати меншу суму митних платежів. Такий захід направлений на зменшення відсотку ухилення від сплати митних платежів й податків учасниками ЗЕД та суб'єктами митної діяльності.

По-третє, необхідним стає зниження рівня фіскального навантаження щодо митних податків. Так, слід зауважити, що практика розвинутих країн демонструє, що на митні платежі покладено виконання, перш за все, регулюючої функції, а не фіскальної, як в Україні, а суми надходжень від стягнення імпортного мита становлять не більше ніж 0,3% від ВВП, в той час, як в Україні, митній службі

надано роль вагомого учасника в наповненні дохідної частини державного бюджету.

Таким чином, переважання в митній діяльності України саме фіскальної функції значно зменшує можливість реалізувати низку інших функцій й одночасно створює значні бар'єри та перешкоди в процесі налагодження міжнародного співробітництва України, здійснення ефективної боротьби з наявними правопорушеннями в митній сфері. Наслідком такої ситуації стає зростання масштабів ухилення учасників ЗЕД від сплати митних платежів й податків, а це, в свою чергу, зменшує рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції, а українські товаровиробники не приділяють належної уваги процесам формування й розвитку співробітництва на міжнародних ринках [69].

По-четверте, зростає значення орієнтації на членство України у Berne Union (Бернському Союзі), що є міжнародним об'єднанням страхових компаній та організацій, які розробляють основні й здійснюють узгодження дій в частині страхування кредитів в сфері міжнародної торгівлі, а також здійснюють постійний обмін практичним досвідом між учасниками. Участь в такому союзі здатна відкрити для України доступ до імплементації міжнародних стандартів в сфері страхування, адже розвиток цієї сфери в нашій державі є досить слабким. Слід зазначити, що Україну досить не визнано як рівноправного члена Бернського Союзу, адже лише у 2018 в Україні з'явилась власна експортно-кредитна агенція (ЕКА). Слід зазначити, що такі установи створені й ефективно функціонують у багатьох розвинених країнах світу. До їх функцій входить безпосередня участь щодо забезпечення виконання державою функції з надання стимулів й сприяння розвитку експортних операцій у державах [70].

Основні стратегічні напрями розвитку митної служби пов'язані також із вдосконалення митного адміністрування для прискорення та спрощення переміщення товарів через митний кордон шляхом створення моделі «інтелектуального» пункту пропуску, впровадження сучасних інформаційних технологій, пов'язаних із прибуттям (вибуттям) товарів, митним транзитом, у тому числі з використанням машинного штучного інтелекту. Удосконалення фіскальної

функції потрібно повноти стягування платежів, які адмініструють митні органи, і своєчасності їх перерахування до бюджету, прозорості здійснення операцій, зниження адміністративного навантаження і фінансових витрат як бізнесу, так й митних органів. Впровадження єдиної цифрової платформи, інтегрованої з базами контролюючих органів, і навіть програмним забезпеченням технічних засобів контролю є основою функціонування інформаційної взаємодії.

Заходи, що проводяться в рамках цифровізації діяльності митних органів в Україні, дозволяють забезпечити прозорість прийнятих рішень, налагодити інформаційну взаємодію митних та інших контролюючих органів, що дозволить підвищити ефективність протидії загрозам національній безпеці країни.

Сьогодні митні органи є одними із найпередовіших державних інститутів у сфері використання сучасних методів адміністрування та взаємодії з бізнесом. Завдяки послідовній роботі з цифровізації митних процедур, митній службі вдалося змінити ідеологію та архітектуру взаємовідносин між державою та учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Безперечно, комплексна цифрова трансформація економіки знаходиться на стадії розвитку й для її реалізації потрібно врегулювати законодавство про цифрові технології, модернізувати цифрову інфраструктуру, впровадити цифрові практики у всіх ключових сферах економіки та державному управлінні, налагодити підготовку кадрів, проте прориви вже скоєні та намічені цілі успішно реалізуються.

Основні рекомендації щодо вирішення проблем митної політики України систематизовано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Практичні рекомендації щодо вирішення ключових проблем митної політики України

Проблема	Пропозиція
1. Наявність постійного від'ємного торгового балансу країни	Здійснення диференціації митних ставок та платежів (запровадження мінімальних ставок мит на переміщення матеріалів, сировини, комплектуючих; встановлення максимальних митних ставок на готові вироби)

Продовження Таблиці 3.1

2. Невідповідність якості української продукції вимогам світового ринку	Зниження митних ставок на ввезення технологічного обладнання, що не має українських аналогів
3. Високий рівень тінізації митних операцій	Введення електронного документообігу: використання первинних документів економічних операторів, включаючи використання електронних даних, складених іноземними особами; впровадження «єдиного вікна», його інтеграція з інформаційними системами контролюючих органів країн – торгових партнерів
4. Ухилення від сплати митних платежів й податків учасниками ЗЕД та суб'єктами митної діяльності	Уніфікація й систематизація переліку товарної номенклатури у відповідності до сучасних міжнародних (зокрема, європейських) стандартів
5. Низький рівень ефективності фіскальної функції митних платежів та незначна частка в наповненні державного бюджету	Зниження рівня фіскального навантаження щодо митних податків
6. Зношення зовнішньоторговельної інфраструктури	Модернізація інфраструктури пунктів пропуску та технічне оснащення митної служби для одноразового інтегрованого контролю безпосередньо у пунктах пропуску (митний, ветеринарний, фітосанітарний, санітарно-епідеміологічний, транспортний)

Джерело: розроблено автором

Таким чином, основними напрямками щодо вдосконалення митної політики в Україні є:

- 1) оптимізація бізнес-процесів митного та податкового адміністрування:
 - перенесення фіскальної частини контрольних процедур на етапи до моменту ввезення товарів та після їх випуску для внутрішнього обігу;
 - встановлення наскрізного контролю над товарами з метою стягування митних платежів і «внутрішніх» податків (від ввезення до кінцевого споживання

чи реалізації в роздріб) з урахуванням аналізу інформації про рух товарів, а не лише їх маркування;

- використання системи комплексних (генеральних) фінансових гарантій, заснованої на умовах ризику ухилення від сплати митних та податкових платежів;

- впровадження сучасних цифрових (одноразовість надання інформації) та управлінських (ризик-менеджмент) технологій;

- стягнення митних платежів як внутрішніх податків;

2) використання транзитного регулювання: уніфікація митних документів й фінансових гарантій з країнами, які беруть участь у транзитних операціях;

3) введення електронного документообігу:

- використання первинних документів економічних операторів, включаючи використання електронних даних, складених іноземними особами;

- впровадження «єдиного вікна», його інтеграція з інформаційними системами контролюючих органів країн – торгових партнерів;

4) застосування нетарифних заходів: перенесення контролю за дотриманням заходів технічного регулювання у внутрішній оборот. Перехід на інтегрований контроль у пунктах пропуску вимагатиме уточнення функцій державних контролюючих органів, насамперед, щоб, з одного боку, виключити дублювання, а з іншого – уникнути розривів, коли на факти порушень не може відреагувати жоден з контролюючих органів;

5) використання системи управління ризиками: залучення до аналізу ризиків великих даних із різних джерел (виробники, особи, що у ланцюжку поставок, оборот товарів тощо);

6) розвиток зовнішньоторговельної інфраструктури:

- модернізація інфраструктури пунктів пропуску та технічне оснащення митної служби для одноразового інтегрованого контролю безпосередньо у пунктах пропуску (митний, ветеринарний, фітосанітарний, санітарно-епідеміологічний, транспортний).

- формування умов створення в Україні консигнаційних (бондових) складів, включаючи склади для інтернет-магазинів.
- ефективність від впровадження генеральних гарантій та постконтролю сплати митних платежів можна оцінити так: скорочення часу проходження пунктів пропуску; підвищення позиції у міжнародних рейтингах, наприклад, у рейтингу Doing Business за компонентом «Міжнародна торгівля», приріст митних платежів за рахунок поліпшення фіскального контролю та зростання обсягів зовнішньої торгівлі.

Вагомий чинник, який впливає на запровадження в українську практику вище перелічених рекомендацій та змін, є безпосередні вимоги Європейського союзу, який встановлює правила та стандарти для країн-членів ЄС й також країн-претендентів щодо митно-тарифної політики. Сьогодні слід відмітити, що відбулись значні зміни в українській митній політиці й в митному законодавстві, проте гармонізацію митної політики України та вимог ЄС гальмує пріоритет здійснення фіскальної функції митними органами, що значно ускладнює можливість здійснення тісної співпраці України та країн ЄС.

Таким чином, проведений аналіз сучасного стану розвитку митної діяльності та ефективності митної політики України дозволяє зробити висновок про те, що в зазначеній сфері досі спостерігається наявність значної частини нерегульованих на законодавчому рівні або недостатньо врегульованих проблем та питань, що надають можливість здійснення правопорушень в митній діяльності. Необхідним стає подальше реформування митної політики України для досягнення високого рівня ефективності митно-тарифного регулювання, що безпосередньо впливає на економічну безпеку держави.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки.

1. Проведено історичний огляд розвитку митної політики в Україні, який продемонстрував, що процес розвитку державної митної політики та митної системи в Україні відбувається поетапно. Поділ на періоди є умовним, а процес розвитку митної системи є безперервним процесом, який продовжується й досі.

2. Досліджено поняття та сутність митної політики, що дозволило визначити, що митна політика – це система політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів, спрямованих на реалізацію та захист внутрішньо- та зовнішньоекономічних інтересів з метою динамічного здійснення політичних та соціально-економічних перетворень в умовах формування ринкових відносин. У широкому розумінні митна політика спрямована на підвищення у стратегічній перспективі темпів економічного розвитку та забезпечення економічної безпеки держав за рахунок синергетичного ефекту, зумовленого їхньою взаємодією при об'єднанні в союз. У вузькому розумінні розглянута політика спрямована на забезпечення реалізації цілей держави у зовнішньоторговельних відносинах з іншими країнами.

3. Огляд та систематизація основних елементів митної політики дозволило виявити, що до основних суб'єктів у системі митно-тарифних відносин відносяться різні країни, групи країн (такі як інтеграційні об'єднання), великі міжнародні організації, ТНК, юридичні та фізичні особи (громадяни окремих країн, іноземні громадяни та особи без громадянства).

4. Розгляд міжнародного аспекту митної політики України дозволив зробити висновок, що сучасний етап розвитку економічних відносин в сфері митного регулювання для України визначається вирішальним значенням ратифікації в 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Угода передбачає створення не лише політичної асоціації, а також економічного простору – зони вільної торгівлі. Саме ця Угода визначила основний

стратегічний вектор проведення в Україні соціально-економічних реформ. Процеси взаємної лібералізації у сфері зовнішньої торгівлі України та країн ЄС визначені у положеннях четвертої частини Угоди про асоціацію під назвою «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею». Цими положеннями передбачено значне зменшення розмірів або повне обнуління протягом перехідного періоду (визначеного десятима роками) всіх ставок ввізного мита на товарні групи, країни походження яких - сторони, з якими досягнуто домовленості, згідно Угоди.

5. Досліджено методи аналізу ефективності митної політики, що дозволяє зробити висновок про те, що для комплексної оцінки економічної ефективності митної діяльності пропонується використовувати кількісні та якісні показники із застосуванням, у разі потреби, їхньої диференціації для різних рівнів управління та типів митних відносин. Оцінка має проводитися у взаємозв'язку з функціональною роллю митних відносин та митних органів в економічній системі.

6. Здійснено оцінку впливу митної політики на економіку України. Згідно з проведеним аналізом на сучасному етапі простежується зменшення загальної кількості пропущених транспортних засобів через митний кордон України в 2021 році у порівнянні з показником 2018 року більш ніж в 2 рази тобто на 13,4 млн одиниць. Слід зазначити, що зменшення відбулося не лише на ввезення, а також на вивезення. Отже, знизились показники й у розрізі видів транспортних засобів, які перетинали митний кордон України в цей період. У 2022 році значний негативний вплив спричинило вторгнення в Україну російської армії, що викликало закриття багатьох кордонів, зальне погіршення економіки та розрив багатьох ланцюжків поставок, тому у 2022 році перевезення впали порівняно з попереднім роком на 2,6 млн. од. Таким чином, на сучасному етапі простежується зменшення загальної кількості пропущених транспортних засобів через митний кордон України в 2021 році у порівнянні з показником 2018 року більш ніж в 2 рази тобто на 13,4 млн одиниць. Слід зазначити, що зменшення відбулося не лише на ввезення, а також на вивезення. Знизились показники й у розрізі видів транспортних засобів, які перетинали митний кордон України в цей період. У 2022 році значний негативний вплив спричинило вторгнення в Україну російської армії,

що викликало закриття багатьох кордонів, зальне погіршення економіки та розрив багатьох ланцюжків поставок, тому у 2022 році перевезення впали порівняно з попереднім роком на 2,6 млн. од.

7. Виявлено сучасні виклики митної політики України. Доведено, що з початком війни в Україні було прийнято рішення про закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон, що безпосередньо вплинуло на показники діяльності Державної митної служби, зокрема на значне зменшення обсягів переміщених товарів а також транспортних засобів, відбулось різке падіння рівню оформлення органами митних декларацій й інших типів митних документів. Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну позначилось на статистичних показниках митної діяльності в Україні. Відбулось значне скорочення експортних можливостей України через блокування кораблями російського флоту українських портів, поширенням бойових дій на майже третину території України, які розгорнулися у східній й південній частині країни, що викликало масштабний логістичний колапс.

В перші тижні війни масова евакуація українців стала причиною черг на західних митних пунктах, утворення автомобільних пробок та поява черг на 5-6 днів, встановлення численних внутрішніх блок-постів викликали затримку руху товарів, в той час як українська залізниця була сильно перевантажена евакуаційними рейсами, а простір для здійснення комерційних перевезень товарів залишився досить невеликим.

Скорочення обсягів імпорту відбулось не тільки через наявність логістичних проблем й скорочення попиту, й також через заборону здійснення некритичних імпорتنих операцій, яку запровадив Національний банк України з метою уникнути волатильності валюти. Було дозволено здійснювати імпорт лише тих товарів, які було визнано «критичними», що входили до спеціального списку, й також державні операції. Слід зазначити, що незважаючи на розширення списку «критичних товарів», відбувається значне пригнічення споживчого й інвестиційного попиту, що не дозволяє імпорту відновлювати довоєнні обсяги.

8. Розглянуто шляхи оптимізації митної політики. Аналіз спеціалізованої навчальної та наукової літератури дозволив нам виділити кілька основних недоліків сучасної системи митних органів України. Ці недоліки негативно позначаються на загальному стані економічної безпеки держави: не завершено формування системи управління митною службою; відсутні ефективні заходи протидії та боротьби з митними правопорушеннями та злочинами; недостатня матеріально-технічна оснащеність митної служби; недосконале нормативно-правове забезпечення діяльності митної служби.

9. Виявлено перспективи розвитку митної політики України. Додведено, що для того щоб змінити ситуацію та орієнтувати імпортерський митний тариф на виконання регулюючої функції, необхідна зміна стратегічних орієнтирів, поступовий перехід від реалізації фіскальної до регулюючої функції мита. Митний тариф завжди відображає ті структурні зміни, що відбуваються в економічній, соціальній та фінансових сферах суспільства, сприяючи зі свого боку подальшому розвитку господарства країни. Для досягнення економічного зростання необхідно вжити низку заходів щодо зміни імпортерського митного тарифу. Для вдосконалення процедури опису та класифікації товарів та досягнення однозначності інтерпретації тексту товарних позицій пропонується дати визначення термінів, що використовуються, тому необхідно доповнити примітки до товарних субсубпозицій, чи чітко визначити терміни у законодавстві. Пріоритетним напрямом роботи з удосконалення системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід назвати встановлення диференційованих за своїм рівнем ставок ввізного мита, що застосовуються щодо цілого ряду комплектуючих елементів, призначених для промислового виготовлення окремих товарів.

10. У митному середовищі активно простежуються сучасні тенденції розвитку механізмів державного управління у сфері митного регулювання в Україні: трансформація ДФС з контролюючого фіскального органу у сервісну службу шляхом розвитку партнерських відносин із громадянами та бізнесом та шляхом надання їм високоякісних послуг; наближення митних процедур,

інформаційної системи ДФС до світових стандартів (спрощення митних формальностей, зокрема скорочення часу на оформлення вантажів тощо); підвищення рівня комерційної та інвестиційної привабливості українських портів та ін.); адаптація під національні потреби та запровадження міжнародних інструментів інституційного розвитку митних адміністрацій; адаптація глобальних інструментів спрощення світової торгівлі та їх імплементація у національному контексті.

11. Надано рекомендації щодо покращення ефективності митної політики. Ухвалення цих пропозицій дозволить, з одного боку, значною мірою знизити кількість порушень митних правил, що мають місце при ввезенні товарів (зробивши такі порушення економічно недоцільними), а з іншого боку, забезпечити сприятливі умови для діяльності існуючих та розвитку нових вітчизняних підприємств, працюючих у цій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гребельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 696 с.
2. Дубініна А.А. Митна справа: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 320 с.
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991р. № 959 – XII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
4. Митний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
5. Найденко О. Є. Історія розвитку та становлення митної політики. Вісник Харківського національного економічного університет імені Семена Кузнеця. 2020. URL : <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-3880/>
6. Гащицький О.А. Трансформація митної політики України в умовах лібералізації міжнародної торгівлі : автореф. дис ... канд. екон. наук / О.А. Гащицький. Київ, 2018 . 18 с.
7. Гребельник О. Митна справа : підручник 4-те вид., оновл. та доповн. : Центр учбової літератури. 2017. 472 с.
8. Гуцу С. Ф. Проблеми митного регулювання в Україні в умовах євроінтеграції. *Гуманітарний часопис*. 2018. № 4. С. 105–109.
9. Кузьмін О. Є., Тодощук А. В., Мельник О. Г. Реформування митної політики України в умовах європейської інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 11 (185). С. 53–60
10. Новікова К. І. Світовий досвід митно-тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні. *Академія митної служби України*. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=13564>.

11. Гуцул І.А. Митна політика у фіскальному просторі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. пр. Одеса. Серія: Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 11. С. 232-234.
12. Луцик А.І. Митна політика України як стимулятор економіки в умовах інтеграційних процесів. *Економічний аналіз: зб. наук. Праць ТНЕУ. Економічна думка*, 2018. Вип. 7. С. 91-93.
13. Стирнік Г. Сучасні тенденції реалізації митної політики України. URL: <http://www.niss.gov.ua>.
14. Курасова Е. Теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «митна політика». *Вісник Академії митної служби України*. 2017. № 2. С. 9-15.
15. Шишка Р.Б. Митне право України: підручник. К., 2015. 320 с.
16. Сабадаш В.В. Орієнтири національної митної політики в умовах торгово-економічної інтеграції. *Механізм регулювання економіки*. 2020. № 2. С. 123-133.
17. Стеценко О.М. Основні аспекти розвитку митної політики України. *Агросвіт*. 2017. № 20. С. 20-22.
18. Дуран М.М. Значення митної політики в системі державного регулювання міжнародної економічної інтеграції України та її регіонів. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць; засновник Державний вищий навчальний заклад «Національний лісотехнічний університет України»;* гол. ред. Юрій Юрійович Туниця. 2015. Вип. 19.1. С. 184-190.
19. Кормич Б.А. Державно-правовий механізм митної політики України: монографія. Одеса: Астропринт, 2020. 180 с.
20. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль: монографія. Херсон: ТОВ «Буква», 2018. 366 с
21. Кахович О.О., Кахович Ю.О. Проблемні питання формування митної політики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 77–79. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2017/24.pdf.

22. Гуменюк О.Г. До питання про основні принципи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 16. Ч. 4. С. 113–116.

23. Мосякіна О.А. Митна політика та принципи її реалізації в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2015. № 2 (13). С. 112-118.

24. Осадча Н. В. Цілі, завдання та принципи регуляторної політики в митній сфері. *Економічний вісник*. 2017. № 1(19). С. 69–82.

25. Лепеха М. О., Смоляр М. М. Здійснення митної політики в Україні на сучасному етапі. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2019. Вип. 3. С. 118-123.

26. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 104. Частина II. URL : <http://www.uk.xlibx.com/4istoriya/92933-42-aktualni-problemimizhnarodnih-vidnosin-vipusk-104-chastina-ii-kiiv-aktualni-problemimizhnarodnih-vidn.php>

27. Бараненко І. Регулювання міжнародної торгівлі: між лібералізацією та протекціонізмом. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011547

28. Дахно І.І. Міжнародна торгівля. Видання 2-ге, доповнене. навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2017. 296 с.

29. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 23. С. 49–59.

30. Мазур А. В. Організаційно-правові основи митного контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук : 12.00.07 Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Х., 2014. 19 с.

31. Про Митний тариф України : Закон України від 07.12.2017 № 2245-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text>

32. Угода про заснування Світової організації торгівлі : міжнародний договір України. Офіційний вісник України. 2010. № 48 (5 липня). С. 1601.

33. Мазур А. В. Удосконалення митного контролю як засіб забезпечення економічної безпеки. *Вісник Академії митної служби України*. 2019. № 4. С. 8 – 19.
34. Гальський Є.Г., Єгоров О.Б., Дем'янчук С. Г., Павлов А.П. Митниця України: кроки становлення і поступу. Одеса : Пласке, 2019. 516 с.
35. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Київ : Любрп, 2019. 543 с.
36. Антонюк О., Антонюк П., Лисюк В. Країни Азії – головний партнер України в торгівлі агропродовольчими товарами. *Food Industry Economics*. 2018. Вип. 10 (2). URL: <https://doi.org/10.15673/fie.v10i2.957>
37. Іванов С. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації державної митної політики в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07.Харків, 2018. 40 с.
38. Мужев О. О. Вплив глобальних відносин на становлення національної митної політики. *Anti-crisis management: state, region, enterprise. Conference Proceeding, November 23 th, 2018. Le Mans France: Baltija Publishing, 2021. Part 1. P. 46-48.*
39. Стоянець Н. В. Митна політика в контексті євроінтеграційного вибору України. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: 60 Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 12. С. 120-123.
40. Веденєєв Є. Є. Міжнародна економічна політика України на сучасному етапі. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2020. Т. 19. Вип. 2 (1). С. 64-68.
41. Каленський М.І. Митний контроль у системі фінансового контролю в Україні. *Вісник Академії митної служби України*. 2018. № 2. С. 3–9.
42. Пашко В.П. Щодо окремих питань забезпечення ефективності митного контролю. *Митна безпека*. 2016. № 1. С. 6–13.
43. Деркач Л.М. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра. Київ : Державна митна служба України, 2017. 542 с.

44. Бережнюк І.Г. Актуальні питання теорії та практики митної справи : монографія. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2018. 428 с.

45. Войтов С.Г. Сучасна зумовленість та проблеми становлення національної системи митного постаудиту. Формування системи митного аудиту України : матеріали науковопрактичного семінару, 22 квітня 2018 року. Хмельницький : Держ. наук.-дослід. ін.-т митної справи, 2018. С. 38–41.

46. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. 453 с.

47. Пашко П. В. Митна політика та митна безпека України. *Фінанси України*. 2016. № 1. С. 74–85.

48. Сабадаш В.В. Орієнтири національної митної політики в умовах торгово-економічної інтеграції. *Mechanism of Economic Regulation*. 2019. № 2. С. 123-133.

49. Державна митна служба України. Офіційний сайт. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestr>

50. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

51. Державна казначейська служба України. Офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

52. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart>

53. Зайцев В.Є. Митна політика України в контексті євроінтеграційних відносин. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/>

54. Єдинак В.Ю., Плешкова Н.М., Ніжніченко С.П. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. *Ефективна економіка*. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3581>

55. Економіка України під час війни: оперативна оцінка. Центр економічної стратегії. URL : https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_%B8.pdf

56. Статистика зовнішнього сектору. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

57. EUR value of external trade and value indices by main partner countries, January–July 2022. URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/kkr/en/kkr0048.html.

58. Foreign trade by countries, continents and economic groupings. URL: http://datacube.statistics.sk/#!/view/en/VBD_INTERN/z00011ms/v_zo0011ms_00_00_00_en.

59. Foreign trade. URL: <https://www.genesis.destatis.de/genesis/online?operation=previous&levelindex=&step=&titel=&levelid=&acceptscookies=false>.

60. Obroty handlu zagranicznego według krajów. URL: <http://swaid.stat.gov.pl/SitePagesDBW/Kontakt.aspx>.

61. Corruption perceptions index. URL https://www.transparency.org/en/cpi/2022?gclid=CjwKCAjwTKmaBhBMEiwAyINuWH1Ax0gOTDcFdpBZBX_99Lr7Od6REOvGfxjly2OmxLrA51-bv_eTBoCqW8QAvD_BwE.

62. Приймаченко Д. В. Митна політика та її реалізація митними органами: монографія. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2019. 332 с.

63. Ченцов В. В. Механізми державного управління митною справою: порівняльний аналіз: дис... доктора наук з державного управління. 25.00.02 – механізми державного управління, Харків, 2020. 495 с.

64. Кийда Л.І., Шевченко Н.І. Особливості реалізації державної митної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення і розвиток*. 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/68.pdf.

65. Гармаш Є. В. Міжнародне співробітництво з питань митної справи. *Митна справа*. 2019. № 5 (1). С. 73–79.

66. Павлович-Сенета Я.П. Загальна характеристика й історичні форми державної політики у сфері державної митної справи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 4. С. 254–262.
67. Стеценко О.М. Основні аспекти розвитку митної політики України. *Агросвіт*. 2018. № 10. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/20_2018/6.pdf
68. UNECE – UN/CEFACT, UNECE Recommendation No. 33
69. Концептуальні напрями реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику від 28 грудня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2018-%D1%80#n10>
70. Погрішук Г., Бей С. Формування та реалізація митної політики України. *Економіка та суспільство*, 2020. №40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-74>
71. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
72. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 № 174. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-п#Text>

**Показники, що відображають результативність функціонування
митних органів**

Група показників	Показники
Показники, що характеризують ефективність діяльності митних органів на макроекономічному рівні	– частка митних платежів у ВВП; – Індекс виконання плану; – темп зростання митних платежів, темп приросту митних платежів; – частка митної заборгованості у загальному обсязі митних платежів; – індекс погашення виявленої заборгованості з митних платежів; – темпи зростання імпорту/експорту, темпи приросту імпорту/експорту; – коефіцієнт кореляції митних платежів та товарообігу
Показники, що характеризують ефективність діяльності митних органів на мікроекономічному рівні	– доходність митних органів (коефіцієнт, що відображає дохід, отриманий державою, на одну грошову одиницю, вкладену в митну службу); – коефіцієнт, що відображає дохід, отриманий державою, у розрахунку на одного співробітника митних органів; – коефіцієнт своєчасності та повноти виплати заробітної плати; – гранична плинність кадрів; – коефіцієнт загальної укомплектованості штату митних органів; – частка проведених форм митного контролю на підставі використання системи управління ризиками; – частка доходів від реалізації товарів, транспортних засобів та інших предметів, конфіскованих або звернених у дохід держави у справах про контрабанду у загальному обсязі митних платежів
Показники, що характеризують інституційні зміни у системі митних органів	– середній час здійснення контрольних операцій у пункті пропуску; – середній час, що витрачається на здійснення митних органів операцій при випуску щодо партії товарів; – частка декларацій на товари, поданих в електронному вигляді, у загальній кількості зареєстрованих декларацій на товари; – частка товарів, оформлених із використанням процедури попереднього декларування, у загальному обсязі імпорту; – частка учасників ЗЕД, які мають статус уповноваженого економічного оператора, у загальній кількості учасників ЗЕД

Джерело: систематизовано автором за [48, с.130-132]